

Incipit pars secunda

Distinctio prima de colligatione membrorum adinuicem. De colligatione ordinali uel legali, que est dominorum ad seruos et econtra //

Habita descriptione reipublice in comunni et enumeratis uirtutibus que sunt necessarie membris eius siue personis ex quibus respublica constituitur, quia talium personam est multiplex colligatio siue coherentia dirigente summo magistro uidendum est de predicta colligatione siue coherentia, et qualiter ammonendi sunt omnes in re publica, ut teneant ordinem sue coherentie. Et primo de coherentia siue colligatione legali siue ordinali, scilicet post peccatum que est dominorum ad seruos et econuerso. Secundo de colligatione naturali, que est parentum ad filios, et econuerso et fratrum adinuicem seu cognatorum. Tercio de colligatione gratiali siue sacra mentali, que est coniugatorum adinuicem. Quarto de colligatione siue coherentia spirituali, que est Christianorum adinuicem in corpore Christi. Quinto de colligatione ciuili, que est uicinorum adinuicem siue cohabitantium simul in uilla uel ciuitate. Sexto de colligatione amicabili, que est amicaorum adinuicem. Septimo de colligatione sociali. Octauo de comparatione siue de qualitate conuersationis, quam debet homo habere cum aduerariis. Et differunt ille quatuor colligationes. Illa enim que est Christianorum, attenditur quantum ad gratuita, siue quantum ad caritatem. Illa que est ciuilis, quantum ad cohabitationem. Illa que est amicabilis, quantum ad ea que sunt amicitie et potest esse inter absentes. Illa que est socialis, attenditur quantum ad conuictum uel conuersationem, que fit inter presentes. Existentes enim in republica hiis modis ornate debent se habere, et ammonendi sunt a predicatore ut sic se habeat.

Capitulum primum: De origine seruitutis quod causa seruitutis est peccatum

De prima colligatione quantum ad unam partem, scilicet qualiter se debent habere principes ad seruos, dictum est supra: Tamen intelligere debent quod ratione dominandi orta est ex peccato, ut ait Augustinus xix. De ciuitate dei capitulo xx. Ubi multi de hoc, unde ait condicio seruitutis iure intelligitur imposita peccatori, et prima causa seruitutis peccatum est, proinde nunquam in scripturis legitur seruum antequam hoc uocabulo Noe iustus, peccatum filii uindicaret, Genesis x. Nomen itaque illud, culpa meruit non natura. Non debent ergo principes uel domini nimis eleuari de dominatu, cum non ex naturali conditione // sint domini, sed demerito peccati, unde ibi Augustinus qui imperant seruiunt eis quibus uidentur imperare. Neque dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, nec principandi superbia sed prouidendi misericordia, hec naturalis ordo prescribit. Ita Deus hominem condidit dominamini inquit piscibus maris et cetera, Genesis primo. Quia scilicet hominem rationalem factum ad ymaginem suam uoluit nisi irrationalibus dominari, non homines homini, sed peccari hominem, unde primi iusti pastores pecorum magis quam reges hominum constituti sunt Genesis xlvii, ut sic insinuet Deus, quid postulat ordo creaturarum, quid exigit demeritum peccatorum, hec Augustinus, post tamen peccatum legitime principantibus secundum legem diuinam et humanam debent homines obedire, Ephesios vi.: Setui obedite dominis carnalibus, cum timore et tremore in simplicitate cordis sicut Christo. Et Gregorius in Registro xvii. capitulo: Liqueat quod omnes homines natura equales genuit, sed uarietate meritorum ordine alios aliis culpa postponit, ipsa quidem diuersitas que accessit ex uicio diuino iudicio dispensatur, ut quia omnis homo eque stare non ualet, alter regatur ab altero, Dominus ergo siue princeps debet iugiter meditari equalitatem conditionis cum seruis et pondus sue seruitutis ex alia parte, et non imperare ex cupiditate, nec principari ex superbia, sed ex officio consulendi, et misericordia prouidendi, ut dictum est ab Augustino sic cogitabat Iob qui ait 31.:

Nunquid non in utero fecit me qui et illum scilicet seruum, unde Gregorius *Moralium* xxi. ante medium, potentibus uiris magna est uirtus humilitatis, considerata equalitas conditionis, et postmodum humilime considerationis depremendus est timor elationis, *Genesis* ix.: Terror uester ac tremor sit super cuncta animalia terre ubi Gregorius homo animalibus irrationabilibus non ceteris hominibus natura prelatus est. Idcirco dicitur ei ut ab animalibus non ab homine timeatur, quia contra naturam superbire est ab equali uelle timeri. Et de hoc Seneca epistola xlvi.: Loquens ad imperatorem, cum seruis familiariter uiuere decet prudentiam tuam, serui sunt imo homines serui imo sunt contuberniales, serui imo sunt humiles amici, serui imo sunt conserui, si cogitareris tantumdem in utroque licere fortune, itaque rideo in istos, qui turpe existimant cum seruo suo cenare. Quare: quia nisi superbissima consuetudo cenanti domino stancium seruorum turbam circumdedit et sequitur: ac infelicibus seruis mouere labia ne ut licet loquantur. Et post eiusdem arrogantie prouerbium pronunciant iacturam totidem esse hostes quot seruos non hemmus illos hostes sed facimus scilicet per crudelitatem unde sequitur interim crudelia et inhumana pretereo quod ne tanquam hominibus quidem sed tanquam iumentis abutimur quod cum ad cenandum discumbimus // alius sputum detergit, alius reliquias temulentorum colligit, alius preciosas aues scindit per pectus et clunes. Infelix qui huic uoluptatis causa docet quam qui necessitate discit. Et post ibi concludit, uis tu cogitare istum quem seruum tuum uocas, ex eisdem seminibus ortum, eodem celo uel cibo frui, eque spirare eque mori. Noli ergo de usu seruorum disputare, in quo superbissimi auarissimi et crudelissimi sumus, hec tamen precepti mei summa est, sic cum infimo uiuas quemadmodum superiorem uelis tecum uiuere, preterea Dominus cogitare debet, quod aliquo tempore forte erit seruus. Unde ibi Seneca: Nescis qua etate, hecuba seruire cepit, qua Cresus, qua Daryus, qua Plato, qua Dyogenes, uiue cum seruo clementer uiue communiter, et in sermone illum admitte, et in consilium et in conuictum. Item cogitare debet Dominus, quod qui est seruus conditione liber est uirtuali libertate scilicet mentis, quia absque peccato. Unde Seneca ubi supra: Seruus est sed fortassis liber animo, seruus est, hoc enim illi non nocebit. Unde quis non sit, alius libidini seruit alius auaricie, alius ambitioni, alius timori, nulla seruitus turpior quam uoluntaria. Cum ergo sit possibile, quod Dominus aliquando sit seruus predictarum passionum, et forte seruus sit Dominus econuerso ipsa cum passionum, non superbe debet efferri super seruum. Ideo concludit Seneca: Colant te serui tui potius quam timeant. Sed ad Rabiem cogunt nos deliciae, ut quicquid non ex uoluntate reponet: iram euocet, regum nobis induimus animos. Et de hoc similiter Seneca libro i. De clementia capitulo x.: Seruis imperare moderate laus est, et in mancipio cogitandum est. Non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi clementia permittit, que parcere etiam captiuis et precio comparatis iubet, quanto iustius iubet hominibus liberis ingenuis honestis non ut mancipiis abuti. Et sequitur: cum in seruum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune ius animantium uetet. Et ponit exemplum de crudelitate Pollionis qui seruum eo quod eum offenderat murenis in uinario proiecit, et illos humano sanguine saginabat homo mille mortibus dignus. Non tamen permittendi sunt serui uiuere sine disciplina, et in lasciuiam ymo castigandi sunt et disciplinandi debito modo. Querulum enim genus seruorum est, ait Hieronimus epistola xiii. Ideo sunt disciplinandi, panis enim et disciplina est opus seruo. *Ecclesiastici* xxxiii., hec tamen disciplina debet esse moderata, regulata iusticia et ratione. Virga // enim omne murmur compescitur id est moderata disciplina, ait Seneca epistola dicta. Nam equalitatem cum seruo cogitabat beatus Martinus quando uiceuersa armigero seruebat, unde et exemplum caritatis erga inferiores ostendit dominus et magister cum lauit pedes discipulorum, *Iohannis* xiii. Quando erat in medio, sicut qui ministrat, *Luce* xii. Non tamen denegandum, quin serui et subditi omnes cum omni affectu humilitate et reuerentia debeant seruire dominis suis, reddentes Cesari que Cesaris sunt, et Deo que Dei sunt, *Mathei* xvii. et prima *Petri* secundo. Serui subditi estote in omni timore dominis. Sed ammonendus est dominus uel princeps, ut non tumescat corde ex dominio, nec contemnat seruum iniuste ex suo imperio. Qualiter autem debet esse sicut pater patrie et pius clementia, et iustus disciplina dictum est supra.

Quantum ad aliam partem, scilicet qualiter serui debent se habere ad dominos. Notandum quod ammonendi sunt, quod intelligant peccatum fuisse causam seruitutis et ut dictum est, ut eo ipso habeant peccatum odio, quod induxit seruilem captiuitatem ut precaueant peccatum, ne incidant in turpem seruitutem. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati, Iohannis viii. et ut sint liberi mente, ne tunc nimis doleat de exteriori seruitute secundum quod ammonet apostolus i. Corinthios vii.: Seruus uocatus es, non sit tibi cura. Et sequitur: qui in domino uocatus est seruus liber est domini, de origine autem huius uocabuli seruus, Augustinus De ciuitate dei ubi supra. Origo inquit uocabuli seruorum in Latina lingua inde creditur ducta uel dicta quod hi qui iure belli possent occidi a uictoribus seruabantur, et serui fiebant a seruando appellati.

Capitulum tercium: De fidelitate quantum serui debent habere ad dominos

Sunt autem serui et subditi omnes, siue sint milites siue serui admonendi de perfecta obedientia domino uel principi, et stabili fidelitate, et hoc ex puro corde. Debent enim diligere dominum suum perfecto affectu, et eum magnificare et preconizare salua ueritate affatu ei obedire prompto effectum, et uitam et honorem eius custodire sollicito nisu. Exemplo populi qui noluit quod Daud iret ad bellum ii. Regum xii. Sic enim faciebant anituque reges suos magnificabant et eis in omnibus obediebant, sicut dicit Virgilius libro i. recitans dictum militis Enee. Qui ait: rex erat Eneas nobis, quo iustior alter, nec pietate fuit nec bello maior // et armis que omnia euidenter patent in fidelitate quam debet principibus. Nota quod quicumque domino suo fidelitatem iurat obligat se ad infra scripta, secundum quod notauit hostiensis in summa sua ti, de feudis. Quid sit fidelitas que in hiis uersibus continentur. Incolumen facile tutumque possibilis honestum. Utile consilium fidus dabis auxiliumque. Que sic exponuntur. Incolumen intendit dicere, ne sit in damnum domino suo, sed omne uenenum, omnem infirmitatem, et mortem et captiorem, et omnem corporis lesionem, proponere suo uitabit. Facile ne scilicet illud quod dominus facere intendit, et de facili facere potest, reddat ei difficile sicut multi faciunt, latenter impedimenta procurando. Tutum quoque, scilicet ne sit domino in damnum de secreto suo reuelande alicui qui posset obesse, uel de munitionibus suis, per quas potest esse tutus ipsas perdendo alteri tradat, sed proponere suo subueniat et defendat. Possibilis id est possibile ne scilicet illud quod dominus facere intendit, et ei est possibile reddat ei impossibile, sicut dictum est supra, honestum ne sit ei in damnum de rebus que ad honestatem pertinent, sicut ne uxorem uel filiam uel sibi affines aut sibi commissos dehonestet. Nec carmen famosum, uel aliud uerbum uel factum, per quod fama domini sugillari aut diminui posset, componat dicat uel faciat, nec audiendo uel dissimulando consentiat, uel ad similia ipsum inducat. Utile ne sit ei in damnum suis possessionibus uel de suis rebus, quin ymo ne in aliquo ipsius utilitatem impediatur sed ipsam fieri bona fide procuret. Consilium non dabit scilicet contra ipsum sed bona fide consulat ei quicquid poterit et sciet ad utilitatem et non contrarium suadebit. Fidus dabis id est tu qui es fidelis uasallus domino tuo, scilicet auxilium de persona scilicet et de rebus. Debet enim corde et opere, uasallus domino subuenire, a malo abstinendo et bonum faciendo. Forma uero iuramenti que hodie ab omnibus seruatur talis est. Ego talis iuro super sancta Dei euangelia, quod ab hac hora in antea usque ad ultimum diem uite mee, ero fidelis tibi tali domino meo contra omnem hominem, excepto imperatore uel rege. Quod uerbum nulla indiget adiectione, sed integram perfectamque continet in se fidelitatem. Sed propter simplices qui non intelligunt, hec adiciuntur et similia iuro inquam, quod nunquam scienter ero in consilio uel in facto quod tu omittas uitam uel membrum aliquod, uel quod tu recipias in personam tuam lesionem aliquam, iniuriam uel contumeliam, uel quod tu amittas aliquem hominem quem nunc habes uel in antea possidebis uel debeas possidere, et si sciueris uel audieris per // aliquem, quod aliquis uelit aliquod istorum contra te facere, pro posse meo ne terminat impedimentum prestabo, et si impedimentum prestare nequiuero, quam cito potero tibi nunciabo, et contra eum prout potero meum auxilium prestabo. Et si contigerit te rem aliquam quam habes uel habebis, iniuste uel casu fortuito amittere, eam recuperare et recuperatam omni tempore

retinere iuuabo. Et si sciuerō te uelle aliquid iuste defendere, et deinde specialiter uel generaliter fuero requisitus, meum tibi sicut potero prestabo auxilium. Et si aliquid mihi in secreto manifestaueris, illud sine tui licentia, nemini pandam nec quod pandatur faciam. Et si consilium meum super aliquo facto postulaueris, tibi dabo consilium, quod magis mihi uidebitur expedire. Nunquam in persona mea quicquam faciam uel dicam scienter quod pertineat ad tuam iniuriam uel contumeliam. Et nota quod in omnibus predictis in quibus tenetur uasallus domino, tenetur fideli seruo dominus, ut ibidem bene probatur. Prelati uero hoc sacramentum fidelitas prestant quando consecrantur, sicut habetur extra de iure, iure de forma iurandi prelatorum domino pape. Ego talis episcopus, ab hac hora et in antea fidelis ero sancto Petro, sancteque Romane ecclesie, et domino meo pape eius quod successoribus canonicè intrantibus, non ero in consilio neque facto ut uitam perdat uel perdant aut membrum, aut capiantur uel capiantur mala captione. Consilium quod mihi aut per se, aut per literas, aut per nuncium manifestabit, ad eius damnum nulli pandam, pontificum ecclesie Romane, et sanctorum patrum regule, adiutor ero, ad defendendum et retinendum, saluo ordine meo, contra omnes homines uocatus ad synodum ueniam, nisi fuerim impeditus canonica prepeditione uel impeditio, legatum apostolice sedis quem certum esse cognouero ineundo et redeundo honorifice tractabo, et in suis necessitatibus iuuabo, apostolorum limina aut per me, aut per nuncium singulis annis uisitabo, nisi eorum absoluet licentia, sic me Deus adiuuet et sancta Dei euangelia. Cum igitur tam clerici quam layci, maioribus suis ad fidelitatem teneantur, licet differenter et secundum minus et maius. Ideo admonendi sunt specialiter de seruanda fidelitate, fidelem enim seruum et prudentem commendat Dominus et remunerat Mathei uicesimoquinto. Et hoc exemplo antiquorum, sicut militum Cesaris, qui erant deuotissimi, nec ab eo quasi possibiles separari sicut narratur de uita Cesarum. Et sicut narrat Valerius libro tercio capitulo octauo: // De quodam suorum militum, qui cum esset captus et ad Anthonium productus, respondit eidem iugulari in iube, quia nec salutis beneficio nec mortis supplicio abduci possum, ut Cesaris miles esse desinam et tuus esse incipiam. Ceterum quo constantius uitam contempsit, eo facilius impetrauit. Anthonius enim uirtuti eius in colomitatem prestitit. Similiter narrat de alio, qui noluit promissione uite separari ab illo. Cum enim a Scipione salus ei daretur, si se futurum Pompei militem affirmasset respondit: tibi quidem gratias ago, sed mihi uti ea conditione uite non est opus, sine tuis enim ullis ymaginibus nobilis est animus. Et hoc est exemplum euidens quod miles non debet separari a domino, nec uite promissione nec mortis timore, secundum illud apostoli Romanorum viii.: Quis nos separabit a caritate Christi. Item exemplum quod quanto quis est fidelior suo domino legitimo iuste, tantomagis debet commendari ab aduersario. Et de hac fidelitate seruorum ad dominos, Valerius libro viii. capitulo vi. ubi dicitur de fideitate cuiusdam serui Papinionis: quod cum essent aliqui missi ut dominum suum occiderent, seruus commutata ueste cum eo et permutato annulo illum clam emisit, seque in cubiculum ac lectulum recepit et se ut Papinionem occidi passus est, breuis huius facti narratio, sed non parua materia laudationis. Similiter narrat de seruo Ancii qui Ancius cum esset proscriptus, et uideret homines domesticos circa rapinam occupatos, dissimulata fuga penatibus suis nocte perduxit. Illiusque seruus qui fuerat ab eo uinculorum pena coercitus, et inexpiabili nota literarum per summam urbis contumeliam inustus, cum ista uideret scilicet alios lucro intentos, et ipse nil aliud erat quam umbra et ymago suppliciorum maximum emolumentum, iudicauit salutem ipsius a quo hec patiebatur, et ammoto domino suo regnum extruxit, et quendam senem a se occisum superiecit. Et uenientibus militibus et interrogantibus ubi Ancius esse manum ergo intertans, respondit ibi illum uri: datis sibi crudelitatis piaculis et quia uersimilia loquebatur adhibita est neci eius fides. Quo euenit ut Ancius assequeretur statum acquirende incolomitatis. Magna igitur huius serui ad dominum fidelitatis et caritatis magnitudo. Et ibidem de aliis seruis fidelibus. Et de hac fidelitate seruorum ad dominos. Seneca libro iii. De beneficiis capitulo xiiii. ubi narrat de seruo: qui adaptabat sibi uestem et anulum domini sui, et se obtulit ac prebuit occidendum pro domino qui forte fuit ille, de quo supra Valerius. Ibidem narrat Seneca de seruo qui primum occidit dominum suum, ne occideretur per manus hostium et deinde seipsum transiecit uno ictu, dicens. Tempus est inquit me consulere mihi, iam enim dominum meum manu occidi, ibidem narrat de duobus seruis, qui capta quadam urbe fugierunt ad hostes et hoste et eius

exercitu intransibus urbem. Illi serui precurrerunt ad domum domine sue, et eam adduxerunt, ac querentibus que nam esset, professi sunt crudelissimam ab eis duci scilicet ut torqueretur, que sic euasit, et ambos postea manu misit. Similiter narrat de quodam incluso a Cesare qui petiit a seruo, ut traderet sibi uenenum, et cum ille non posset euadere quin sibi traderet quod petebat medicamentum in noxium dedit ei. Et accessit ad filium, dicens: iube me conseruare donec intelligas an uenenum dedi patri tuo. Ille consopitus euixit, et a Cesare seruatus est, prior tamen seruus illum seruauerat, unde ex his Seneca respondit ad questionem, qua querebatur an seruus possit prestare beneficium domino suo, scilicet quod sic, ut patet ex predictis. Similiter de fidelitate seruorum erga dominos suos narrat Trogius Pompeius libro iiii.: Quod Anaxilaus reliquit paruulos suos memorie et tutelam commisit spectare fidei seruo tantus quod fuit amor memorie eius, ut parere seruo quam filios regis deserere mallet. Similiter libro i. narrat: Quod rex Argeus moriens reliquit filium paruulum, et pulsus Macedones ab Illiriis rege suo puero scilicet in cuius posita ante aciem acriter certamen repetierunt, tanquam ideo prius uicti et bellantibus regis sui auxilia defuissent, et similis miseratio infantis tenebat eos et aliis uictis ostendebant regem defuisse Macedonibus non uirtutem, patet ergo ex his mira fidelitas subditorum.

Capitulum quartum: De nequicia et punitione seruorum infidelium

De nequicia uero seruorum, qui dominos suos occiderunt, et lares dominorum ac conuiges inuaserunt, narrat Trogius Pompeius libro xviii., ubi narrat quod unus de seruis illis qui hec fecerant, misertus est domini sui, cum ut alii serui uellent ex se illum regem esse, qui primo solem orientem uidisset. Ille seruus ad dominum suum straconem nomine detulit, et eum informauit, ut cum in campum processisset ceteris in orientem spectantibus, solus ille in occidentem intueretur, et cum dies aduentare cepit fulgore solis summo fastigio ciuitatis ostendit, ubi euidentissimis culminibus urbis oriens splendebat, et quia non seruilis ingenii ratio uisa est, requirentibus actorem de domino confitetur, et tunc intellectum est, quanta dominorum ingenia seruilibus prestarent. Data ergo uenia seni filio quod eius, regem straconem crea- // uerunt, post quem ad filium eius regnum translatum est et ad nepotes. Et quia celebre fuit facinus seruorum toto orbi, ideo Alexander magnus ultor publice seueritatis, omnes qui in prelio superfuerunt scilicet quando eos expugnauit, ob memoriam ueteris cedis, crucibus affixit expugnata eorum urbe, genus tantum straconis inuiolatum seruauit regnumque stirpi eius restituit. Detestanda enim fuit temeritas predictorum seruorum, et ideo magna equitate plectenda, et si fide Hiesu Christi priuati erant, fideles dominis suis his modis multo magis fide illius prediti et etiam alligati, debent esse fideles dominis suis, et eos honorare, unde legitur In uitis patrum libro ii. capitulo de humilitate: Quod abbas Olimpius qui seruus fuerat descendebat per singulos annos a Sithi in Alexandriam portans mercedem dominis suis, et mittebat aquam in peluini, et offerebat se lauare pedes eorum. Et cum illi dicerent, noli pater hoc facere et non graues nos respondebat: ego confiteor quod ego seruus uester sum, et gratias ago quia dimisistis me libere seruire Deo. Accipite mercedes uestras, quibus non acquiescentibus, dicebat, credite mihi si non uultis recipere mercedes uestras, remaneo hic, et seruiam uobis, seruauit enim quod ait saluauator. Reddite que sunt Cesaris Cesari, que Dei Deo, Mathei xvii. exemplo igitur istorum seruorum sunt ammonendi subditi et serui, ad omnimodam fidelitatem seruandam dominis suis, et ad tuendam eorum salutem et de hoc Virgilius loquens de apibus, hortatur subditos, unde ait preterea regem ne sit Egiptus et ingens Lidia, nec populi Parthorum aut Medus Hidaspes. Obseruant regem incolumen quem colit mens omnibus una. Et ammisso rumpere fidem, constructa quod mella diripere, ipse etiam crates soluere fauorum, ille apum custos, illum admirantur, et omnes circumdant, strepitu denso, stipant quod frequentes. Et sicut illi serui et subditi sunt laudandi, qui predictis modis fideles sunt dominis suis, sic econuerso illis sunt uitperandi et de testandi qui sunt eis infideles, nec acquirunt uel curant honorem dominorum suorum, uel utilitatem, uel non tuentur suam salutem, cum omnia membra se exponant ad tuendam salutem capitis. Ex quo fuerunt tales serui, pagani et barbari. Narrat enim Valerius libro iii.: Quod seruus barbarus hastrubalem eo quod dominum suum occidisset subito aggressus interemit. Cumque comprehensus cruciaretur, leticiam tamen quam ex

uindicta ceperat in ore constantissime tenuit. Et merito magis illi sunt uituperandi, qui incurrunt crimen lese maiestatis, et maxime detestandi, cum princeps in terris sit ymago domine maiestatis in celis // et sic crimen proximum sacrilego, quia sicut ille Deum inhonorat, sic iste maiestatis Dei ymaginem, et ideo secundum legem diuinam grauius mulctantur, Exodi xxii.: Diis non detrahes, et principi populi non maledices. Ecclesiastici x.: In cogitatione tua regi non detrahes. Ex hiis omnibus concludendum est, quod si tales fuerunt serui pagan multo magis serui Dei debent esse fideles, ad quam fidelitatem debet predicator diuinus omnes exhortari.

Distinctio secunda [secunde partis]

Capitulum primum: De colligatione patrum ad filios. Quod patres nutriant filios sub disciplina

Deinde uidendum est de colligatione naturali aliquorum membrorum in republica, sicut parentum et filiorum ac fratrum adinuicem. Et primo sunt ammonendi patres ad erudiendum filios disciplinaliter, ut sicut sunt causa essendi filiis, sic sint causa bene uiuendi, ut enim dicit Philosophus Ethicorum viii.: pater filio causa est essendi, causa nutrimenti, et causa discipline. Ecclesiastici viii.: Filii tibi sunt erudi illos. Et xxx.: pro animabus filiorum colligabit uulnera sua. Sequitur ne des illis potestatem anime sue, Prouerbiorum xiii.: Noli subtrahere a puero disciplinam. Hebreorum xii.: Quis est filius quem non corripit pater. Sic enim filii a malis cohibentur, in bonis moribus informantur, et ad dura sustinenda preparantur, et ut assequantur hereditatem paternam digni efficiuntur. Et ideo nobiles antiqui, filios suos erudiri fecerunt sapientialiter, ut patet de Philippo patre Alexandri, supra parte prima. Item solliciti erant disciplinari eos uirtualiter, cohibendo a malis et informando in bonis. Quia ut ait Augustinus de moribus ecclesie: disciplina in duo diuiditur, in coheritionem et instructionem. Quorum primum timore, secundum amore perficitur. Et ideo narrat Pollicratus libro iii. capitulo iiii.: Quod Octavianus imperator filios et si non genuit adoptauit, et eos ad gradum militarem cursum, et saltum fecit exercitari, usumque natandi, et puncta cesim feriendi et iacendi missilia et lapides manu uel funda docuit. Et qualiter omne bellum sustineri debeat aut inferri. Et si sufficere posset eis clarus sanguis ad gloriam et bona hereditaria ad omnem affluentiam et etiam magis ad copiam quam ad usum, ea tamen diligentia sunt instituti, ac si sua retinere uel aliena acquirere nequaquam possent nisi per uirtutem. Similiter filias legitur in lanificio fecisse instrui, ut si preter spem eas in extremam paupertatem fortuna proiecisset, uitam possent arte deductis facultatibus exhibere. Nam et nendi texendi et acum exercendi et uestes formandi scindendi et componendi, non tantummodo artem sed usum habebant. Nouerat enim prudentissimus et diligens imperator, quod militaris alacritas saltu et cursu comparanda est, et temperanda antequam corpus etate pinguescat, uelocitas enim que exercicio percepta et firmata est strenuum sufficit bellatorem, et perfectius imbuuntur que a pueris addiscuntur hec ibi. Ex quibus patet quod filios et filias non sustinuerunt ocari, nec desidia resolui, multo minus et milites, quorum professio est instituta ad laborem militarem. Consimiliter de hac disciplina narrat Tullius libro ii. De tusculanis questionibus: Quod leges ligurgi laboribus erudiunt iuuentutem uenando currendo natando, esuriendo, siciendo, algendo, estuando. Sparti uero pueri ad Aramab uberibus accipiuntur, ut multus de uisceribus sanguis exeat. Et cum ibi essem inquit, non audiebam quod nemo unquam clamauerit uel ingemuerit, et hoc ideo faciebant, quia qui bene instituuntur in tenera etate et educantur, quando prouecti sunt ad bona de facili inclinantur prout ait Seneca libro ii. De ira: educatio maximam diligentiam plurimumque profuturam desiderat, facile enim est ad hoc animos teneros componere, difficulter rescinduntur uicia, que nobiscum creuerunt. Item Seneca libro De prouidentia loquens de lacedemoniis: qui experiuntur indolem filiorum uerberibus admotis et adhortantur illos ut flagellorum ictus fortiter preferant, et laceratos ac semianimos rogant perseueranter uulnera prebere iuuenibus. Et sequitur causa: Contemptum periculorum assiduitas periclitandi dabit. Et solidissima corporis pars quam frequens usus agitauit, et ponit exempla nautis sunt corpora efferendi maria dura, agricolis manus trite, ad excucienda tela militares lacerti ualent, agilia sunt membra cursoribus id in quolibet

solidissimum est quod exercuit. Similiter exemplificat de populis qui dicuntur Germani, uos perpetua yemps, triste celum, sterile solum, faciunt perferre fortiter labores et inedia, ideo apostolus Ephesios vi.: Educate illos scilicet filios, indisciplina et correctione Dei. Et primo Thimoteum v.: Loquens de uidua ait, si filios educauit. Et de instructione puerorum communiter infra parte v. De seueritate uero patrum incorripiendo et disciplinando filios, narrat multum Valerius libro v. capitulo octauo ubi narrat de Brucco: qui filios uirgis cesos, et ad palum ligatos securi percussit, quia uolebant reducere dominationem Tarquini in urbem a se expulsam, patrem exiit ut consulem ageret, orbatus que uiuere magis quam publice uindictae deesse maluit. // Similiter narrat de Cassio qui filium suum propter crimen affectati regni damnauit et uerberibus affectum necari iussit, peculiumque eius de Cereri consecrauit. Similiter narrat de Mantilio Torquato qui filium suum eo quod probatum esse ipsum accepisse pecuniam a sociis, indignum domo sua iudicauit, qui filius ex tristitia suspendit se, cuius exequiis nec pater interfuit. Similiter narrat de Aulo Fulino, qui filium suum amicicie Catheline secutum supplicio mortis affecti, prefatus enim est non se Catheline aduersus patriam sed patrie aduersus Cathelinam se genuisse. Et de quibusdam istorum narrat Augustinus libro v. De ciuitate dei capitulo xviii. Et de hac seueritate patrum in corripiendo filios. Valerius libro ii. capitulo ii. ubi de disciplina militari ut habitum est supra ubi de illa. Et quia seueritas nimia aliquando nocet Valerius libro ii. capitulo ii. De moderatione parentum in filios etiam suspectos de nequicia contra parentes. Ubi narrat de quodam: qui cum sibi a filio parari insidias comparisset, in locum desertum filio perducto tradidit gladium ac iugulum ferri dum obtulit, nec ueneno nec latrone ad peragendum patricidium opus esse affirmans. Quo facto abiecto gladio, ait filius: Tu pater uiue, sed queso ne meus erga te amor eo tibi sit uilior, quod hoc a puericia oritur. Similiter narrat ibi de consimilibus eodem modo capitulo vii. De indulgentia parentum in filios, ubi narrat quod Anthiochus filius Seleuci regis cum incidisset in grauem languorem ex uesano amore nouerit, et esset hoc deprehensum a medicis, pater sibi coniugem concessit referens fortune quod in amorem incidisset pudori imputans, quod dissimulare esset paratus usque ad mortem. Et ibidem narrat de indulgentia aliorum in filios. Seueritas ergo paterna commendanda est in correptione filiorum, dummodo non habeat excessum, indulgentia approbanda dum caueat peccatum, et filiorum dispendium, moderatio laudanda dum teneat ordinatum modum. Et econuerso negligentia parentum in castigando filios et corripiendo, multum uituperanda et ipsorum peccata eis imputanda aliquo modo, et pena eis aliquando a Deo inflictas pro eorum negligentia sicut fuit de Helii, qui fuit negligens in corripiendo filios suos insolentes. Et ideo a Deo merito est punitus i. Regum iii. Unde narrat Gregorius Dialogorum iiii. capitulo xvii.: De puero quinquenni qui consuevit Deum blasphemare, quod fuit percussus a Deo in sinu patris et mortuus et hoc iuste tam in penam patris qui non corripuit eum, quam in penam illius mortui, et ne cresceret in malis moribus crescente etate. Et de hoc // narrat Boecius libro De disciplina scolarium de filio Lucrecii sanguineo nomine Senonis discipulo, qui fuit absque disciplina nutritus consumens sua in aleis et meretricibus sicut enumerat, et a pre redemptus creberrime de angustiis crucis, et deinde captus ob parentis penuriam redimi non poterat, qui cum lacrimis uoce querulosa petiit osculum patris et cum pater accessisset nasum illius morsu accustissimo ac acerbissimo secuit, dicens, quare a premis meis erroribus incastigatus euasi ac magistri mei documentis non obediui, sociosque meos contempsi filiis patrem castigatui necesse est indulgere, magistrum quod discipuli mores informare. Quasi ergo diceret patri, quia non castigasti me, sed me permisisti uacare peccatis predictis, merito de te capio uindictam, unde et parentes ne relinquunt malum exemplum filiis, ut dictum est supra, quod heres ludit in alea post patrem, debent eis relinquere hereditatem uirtutum sicut terrarum. Et multo amplius, prout ait Tullius libro i. De officiis capitulo xxvii.: Quod optima hereditas a patribus traditur liberis, omni patricinio prestantior, gloria uirtutis rerumque gestarum, cuius dedecori uitandum omne nephas et uicium iudicandum est. Super omnia autem debent cauere patres filia a peccatis ut enim ait Hieronimus Super ysaie libro ultimo. Aquilarum est maximus amor ad filios, que in locis inaccessibilibus nidos locant, et ne coluber uetus uiolet ametistum inter pullos reperiri dicitur, quo uenenum superatur, ait enim Solinus libro viii. capitulo vi.: Quod Echites est lapis qui inuenitur in nidis aquilarum. Multo ergo magis fideles debent cauere filiis ab antiquo serpente, et

docere eos indificare in Petra Christi ubi est firmum habitaculum.

Capitulum secundum: De amore filiorum ad parentes

Quales autem debent esse filii apud patres, scilicet amantes eos uero affectu obedientes eis in affatu honorantes eos in actu sustentantes eos et necessaria ministrantes in effectu si indigeant, sicut sacrascriptura determinat, Exodi xx., honora parentes, ad Ephesios vi.: Filii obedite parentibus uestris hoc enim iustum est. Et sequitur: honora patrem et matrem et Collossenses 3.: filii obedite parentibus, Ecclesiastici iii.: qui honorat patrem suum uita uiuet longiori, et de pietate filiorum erga parentes, Valerius libro v. capitulo viii. bene et multum ibi ait quod diligere patrem uel genitores prima lex nature est, unde narrat ibi de filia que nutriuit matrem suam de lacte mamillarum suarum. Cum enim mater esset in carcere capitali crimine damnata qui perat custodie carceris misericordia motus dabat aditum filie ad matrem preuidendo tamen ne quid sibi inferret existimans futurum quod media consumeretur. // Cunque plures dies interciderent, et quod tam diu sustentaretur admirans, obseruata filia curiosius amaduertit, illam famem matris lactis sui subsidio lenientem, que nouitas spectaculi admirabilis, ad consilium ducta, pene remissionem impetrauit mulieri. Ibidem narratur de alia que patrem suum tali custodie traditum, iam ultime senectutis, uelut infantem pectoris sui alimonia aluit. Et de hoc Solinus libro i. in fine ubi narrat de filia que deprehensa est patrem alere uberibus suis, et ille datus est filie, et in memoriam tanti preconii reseruatus, et locus consecratus numini. Et de filio Cresi, qui fuit usu loquendi destitutus. Cum tamen unus ex numero persarum concitato impetu in cedem patris illius ferretur, uelut oblitus quod fortuna sibi nascenti denegasset, ne Cresum regem occideret, proclamando mucronem reuocauit. Et qui mutus sibi uixerat, saluti parentis uocalis factus est. Et ibidem bene de laude pietatis, ubi ait: prima et optima rerum natura pietatis est magistra, que nullo uocis misterio, nullo usu literarum indigens, propriis uiribus ac tacitis, caritatem parentum pectoribus infundit filiorum. Unde narrat ibi de genere scitarum cum Dario faciente impetum in eorum regiones cui paulatim cedebant. Interroganti deinde ab eis per legatos, quem finem fugiendi aut quod initium facturi essent pugnandi responderunt, se nec urbes ullas nec agros cultos pro quibus dimicarent habere, ceterum cum ad parentum suorum monumenta uenissent stitutum quemadmodum scite preliari solerent. Quo quidem uno tam pio dicto immanis et barbara gens ob omni seueritatis discrimine redemit. Et ideo concludit autor ibi: quod solida uirtus magis nascitur quam fingatur, que illos uagos palustres et siluestres, ac siluarum latebras corpora sua tegentes in modum ferarum, laniatu peccudum uiuentes, sic Dario respondere decuit. Similiter narrat de Caroliano: qui damnatus a Romanis ad uoloseos Romanis infestos confugit quorum adeptus est imperium, Romanis postea infestissimus fuit, nec uoluit eis confederari pro aliquibus, licet missi essent sacerdotes cum infulis, quod uidens mater eius, uxorem illius et filios secum trahens petiit castra in quibus erat, quam ut filius uidit, expugnasti inquit et uicisti iram meam, patriam precibus huiusmodi admonitus tibi, quamuis merito mihi inuisam dono et continuo agrum Romanum armis hostilibus liberauit, noluit enim matri denegare quod petiit, et eius uisio ad pietatem eum emoliuit. Et ibi narrat de pietate multiplici filiorum ad parentes. Querit // autem Seneca libro iii. De beneficiis capitulo xvi.: An liberi possint dare parentibus maiora beneficia quam acceperunt, et prosequens hanc questionem narrat de pietate filiorum erga parentes, et qualiter seruauerunt patres suos in bellis ponens exemplum de Scipione qui patrem suum seruauit in bello, et sic de aliis. Similiter xiiii. capitulo, ponit exemplum de Enea, qui patrem suum grauem senio per media agmina hostium tulit, et per igens, unde ait ibi: Quid non potest pietas. Similiter narrat ibi ponens exemplum quod sicculi iuuenes cum Echna maiore vi. paraginata in urbes et agros effudisset, transcurrerunt iuuenes ad liberandum parentes. Similiter narrat de aliis qui mira fecerunt pro parentibus. Et quid mirum quod homines ratione prediti sint pii in parentes, cum quedam irrationalia miram pietatem exhibeant parentibus, prout ait Ambrosius Exameron omelia v.: ponens exemplum de Ciconiis que propriis pennis nudatos parentes plumarum tegimen fouent collato cibo pascunt, et fultro alarum suarum subleuantes ad uolandum exercent, unde ait ibi Ambrosius: Non est graue quod est pietatis plenum, non est

onerosum quod soluitur nature debito, non recusant aues patrem, quas patrem pascere, nec scriptura, nec lex, sed natura restringit, ad hoc conuenerunt non precepto sed gratie naturalis officio. Est enim iunctura pietatis apud eas, et tamen plerique hominum talia recusarunt, ut ait ibidem. Ideo Romanorum usu pietas pia auis uocatur, his autem exemplis potest predicator hortari filios ad parentum uenerationem, et ad pietatem eis exhibendam. De pena uero maledictionis maternelis, narrat Augustinus xxii. De ciuitate dei capitulo ix.: Quod decem fratres, quorum septem erant mares, et tres femine ex maledictione matris puniti sunt tremore membrorum horribili, quorum duo scilicet frater et soror, sanitati restituti fuerunt in ecclesia beati Stephani, ubi ibi narrat: Cauere ergo debent filii ne mereantur maledictionem parentum.

Distinctio tertia [secunde partis]

Capitulum primum: De colligatione fratrum ad inuicem. Quare fratres tenentur se amare

Deinde ammonendi sunt fratres ad mutuam dilectionem ex quo sunt ex eisdem parentibus, et six ex eisdem principiis, et ideo debent se mutuo diligere, quia communicant eandem naturam prout dicitur Ethimoloyarum ix. Et demutua dilectione fratrum. // Valerius libro quinto capitulo ultimo ubi ait: hanc caritatem superne uel fraterne beniuolentie proximus gradus accipit. Et ponit exempla de fratribus se mutuo diligentibus, sicut de Fabiano qui delatum sibi, ducem non sustinuit triumphum summo senatus studio quia frater suus eo prelio ceciderat. Similiter dicit de alio, qui per grauia itinera transgressus die ac nocte, mutato equo, solo comite contentus, transiuit ad liberandum fratrem. Similiter ibidem narrat: Quod cum in castris Pompei, unus miles alium occidisset, iacentemque spoliasset, ut fratrem Germanum esse cognouit, multum ac diu conuicio Deos ob donum impie uictorie insecutus, preciosa ueste opertum se rogo imposuit, ac deinde subiecta face protinus eodem gladio quo fratrem interimerat pectus suum transuerberauit, seque super pectus fratris prostratum communibus flammis cremandum tradidit, licebat enim ignorantie beneficio innocenti uiuere, sed ut sua potius pietate quam aliena uenia uteretur. Comes fraterne neci non defuit, et artissimis uinculis sanguinis pietas satis fecit. Item narrat Augustinus ii. De ciuitate dei capitulo xxvi.: Ideo cauere debent fratres, ne propter bona exteriora et hereditatem terrenam, fiat in eis discidium cordium uel extinctio fraterne caritatis. Unde et saluator, fratribus petentibus ut iudicaret inter eos hereditatem, noluit fieri iudex in hoc quia erat inter eos lis non caritas dilectionis, Luce xii. secundum quod exponit Augustinus libro sermonum primo, xii. sermone: Quod Dominus diuisionem petenti, ait: Quis me constituit iudicem et diuisorem inter uos, cauete ab omni cupiditate, sed ego dico, dic fratri ut tecum teneat unitatem. Et de hoc libro vii. Hystorie ecclesiastice viii. capitulo narratur: Quod cum quoddam stagnum, duobus fratribus hereditarie aduenerat. Et pecunie cupiditas que fere omnium mortalium corda superat, fraternam necessitatem uiolauit, quia enim erat copiosum piscibus, a fratribus conueniebatur tempore captionis, non tam ad capiendas pisces quam ad decipiendas homines. Cedes enim ac bella mouebantur, et humanus sanguis pro piscibus fundebatur, sed Dei prouidentia superuenit Gregorius Cesariens, et uidit prelia et mortes uirorum, et furentes Germanos. Cunque inquireret, pro qua causa accenderentur in excidium sui suorumque, et utraque pars pro honore sui aduentus sileret. Nolite inquit: O filii rationales animas pro mutis animalibus uiolare, fraternam pacem questus cupiditate dissoluere, Dei leges // et nature pariter temerare, et ad horam stagni exicialis accedite. Et ego uos per uirtutem Domini absoluam ab omni certamine cruenta contentionis. Et cum accessisset tenens uirgam in manu, ad stagnum positus genibus, palmas tetendit in celum et orauit, ut ille aque essent maledicte, pro quibus fratres furore succensi, obliti erant fraterne pietatis, et ut nunquam in illo loco piscis appareret uel aqua, sed sit campus aratrum patiens et frugum ferax et custos in eternam fraterne concordie perseueret, et ut sanctus orandi finem fecit, sic factum est, et arentem campum Germanis iam concordibus dereliquit, et usque in hodiernum diem frugum ferax dicitur esse solum quod antea fuerat nauium ferax, hec ille. Planum est ergo quod detestanda coram Deo est litigiosa contentio, et discordia inter fratres, ob diuisionem terrene hereditatis,

eo quod hoc unum est quod placet Deo, scilicet concordia fratrum, Ecclesiastici xxv. Unde et de concordia fratrum in conditione hereditatis narrat Trogius Pompeius libro vi.: Quod Xerxes dicebat se primum filium natum patrie regie, frater alius qui arte eum natus erat, et antequam pater esset rex uendicabat priuatum patrimonium, et dicebat illum a iure debere habere regnum quod erat natus a patre de patre regia. Quod certamen ad patrum suum Arifernum detulerunt, qui cognita causa Xersem preposuit, et adeo fraterna contentio sedata fuit, ut nec uictor insoluerit nec uictus indoluit. Et ipso tempore litis munera sibi inuicem remiserunt, et iocunda inter se non solum sedula conuiuia habuerunt, et moderatius inter se regna quam nunc exigua patrimonia diuidebant. Si ergo sic pagani se habuerunt in diuisione hereditatis, merito increpandi sunt Christiani, qui uel fratres suos exhereditant iniuste, uel contra eos pugnant pro hereditate.

Capitulum secundum: Qualiter paterfamilias debet suam familiam regere

Et non solum debet pater ammonere et discipline filios naturales sed filios familie sue. Ipse enim uocatur paterfamilias qui sic dictus est, quia in familia sua omnibus, ait papam. Debet ergo non solum filios disciplinare et moribus informare, sed omnes de familia, quia pro eis est responsurus, prout ait Augustinus ad comitem: Questo mi frater quod omnibus tibi subiectis a maiore usque ad minimum et dulcedinem regni celestis, et amaritudinem gehenne annuncies, et de eorum salute sillicitus et uigil existas, quia pro omnibus tibi subiectis que in domo // tua sunt rationem reddes Deo, annuncia et suade eis ut caueant a superbia, detractioe, ebrietate, fornicatione, ira, luxuria, periurio, et cupiditate, que est radix omnium malorum. Item Augustinus Super iohannem omelia l. Super illo Iohannis xi.: Qui michi ministrat, uos pro modo uestro ministrare Christo, bene uiuendo, elemosinam faciendo, nomen doctrinamque eius quibus poteritis predicando, et unusquisque paterfamilias hoc nomen agnoscat, paternum affectum sue familie se debere pro Cristo, et pro uita eterna suos homines moneat, doceat, corripat impendat beniuolentiam, exerceat disciplinam in domo sua, euangelicum et quodammodo episcopale officium impleat, ministrans Christo, ut in eternam sit cum eo. His ergo modis paterfamilias, et filios naturales et totam familiam exterminet, ut omnes Deo fideliter et simul seruiant, nec inimicum Dei et iusticie in domo permittat, ne diuinam indignationem incurrat, et ulcio superueniat. Sed dicat cum propheta: Ambulans in uia immaculata hic michi ministrabit.

Capitulum tertium: De amore ad consanguineos

Consimiliter sunt ammonendi homines, ut habeant beniuolum affectum ad homines qui sunt sibi colligati naturali colligatione uel affinitate, quia tales dicuntur fratres in scripturis. Quatuor enim modis dicuntur fratres, ut ait papam, scilicet natura, ut Esau et Iacob, gente, ut omnes Iudei, cognatione, ut Abraham et Loth, affectu, et hoc uel speciali quo omnes Christiani dicuntur fratres, uel communi quo omnes homines ex uno patre nati. Ad omnes ergo qui sunt colligati cognatione, amor ordinatus debet extendi. Et si dicat saluator, Luce xviii.: Qui non odit patrem aut matrem et cetera, non potest esse meus discipulus. Non prohibet amorem naturalem parentum et cognatorum, sed carnalem quo impeditur amor diuinus, prout exponit Augustinus epistola xxii. Unde et antiqui erant affectuosi sicut Abraham et Loth quem liberauit ab hostibus, Genesis xiiii. Et Laban ad Iacob quando audiuit eum aduenisse, Genesis xxviii. Et ideo coniugium institutum est fieri inter extraneos inter quos amor et caritas extendatur et dilatetur ubi amor naturalis minus seruet secundum Augustinus xv. De ciuitate dei capitulo xvi. ubi loquitur bene de ista materia: Predictos igitur debet predicator ammonere ut habeant se uicissini sicut debent se habere, et de talibus cum eisdem conferre.

Distinctio quarta [secunde partis]

Capitulum primum: De informatio ne coniugium. Quid sit coniugium //

Consequenter uidendum est qualiter debent informari qui sunt sacramentali colligatione colligati, quales sunt coniuges, et cum matrimonium sit uiri et mulieris coniunctio maritalis inter legitimas personas indiuiduam uite consuetudinem retinens, ut patet in quarto Sententiarum distinctio 27. Siue legitima coniunctio maris et femine unionem Christi et ecclesie representans, ut dicitur de articulis fidei. Siue legitima societas inter uirum et feminam in qua pari consensu semetipsum debet alteri, ait Augustinus De uirginitate beate uirginis. De pertinentibus ergo ad matrimonium tales informari debent, ut sit scilicet legitima contractio inter extraneas ad dilatandum caritatem, prout ait Augustinus iii. De ciuitate dei capitulo xvi.: Quod matrimoniam sit inter homines extraneos ut quibus est utilis atque honesta concordia diuersarum necessitudinum uinculis neclerentur, et alterum quis habeat patrem, alium socerum, et ut alia sit soror, alia uxor, et sic de aliis prout ibi determinat bene, ut ergo ait apostolus i. Ad corinthios vii. informans tales.: Qui in matrimonio uirginem suam iungit benefacit, et qui non iungit melius facit, honorabile enim coniugium, thorus immaculatus, Hebreorum vii. Unde saluator interfuit nuptiis, Iohannis ii. Presciens faturos esse hereticos prohibentes nubere prout ait ibi Augustinus omelia iiii. De quibus apostolus i. Thimotheum iiii. Sic ergo tales debent preuidere quod sit apta conditio utriusque, ne sequatur postea continua penitudo. Sicut enim narrat Valerius libro vii. capitulo v.: unice filie pater Themisto debet consulebat, utrumneam pauperi sed ornato moribus an locupletio parum probato collocaret scilicet in coniugio, cui ille. Malo inquit uirum pecunia, quam pecuniam uiro indigentem. Quo idcto monuit ut generum potius diuitiis quam diuitias generi legeret id est eligeret. Quamuis ergo assint opulentie diuitiarum alicui, contrahens tamen cum illo uel illa debet preuidere an persona cum qua contrahit sit predita uirtutibus, ornata moribus, competens conditione status, quia frequenter solet tedium tristicie sequi matrimonium, et ideo una fuit de legibus ligurii uirginem sine dote nubere, ait Trogius Pompeyus libro v. Et de hoc Valerius ubi supra narrat: Quod Socrates consultus a quodam adulescentulo, utrum uxorem duceret an se omnino abstineret, respondit: utrumque eorum id est quodcunque fecisset, acturum penitentiam. Hinc te inquit sollicitudo, hinc te orbitas, hinc generis interitus, hinc heres alienus accipiet. Si uero ducitur uxor, illic perpetua sollicitudo, contextus querelarum, dotis exprobratio, affimum graue supercilium, garrula socrus, // lingua succensoria, alieni matrimonii interitus, liberorum euentus hec ille. Cum magna ergo prouidentia et cautela est contrahendum. Et de hoc Ieronimus Contra iouinianum multum ibi ait. Fertur inquit aureolus Theophrasti liber de nuptiis, in quo querit, an uir sapiens ducat uxorem, et cum diffimisset, si pulcra esset, si bene morigerata, si honestis nata parentibus, si ipse sanus et diues, si sit sapiens, debet inire matrimonium, statim intulit, hec raro in nuptiis uniuersa concordant. Non ergo uxor est ducenda a sapiente. Primum enim impediret studium philosophie, nec posse quenquam libris et uxori deseruire, multa esse que matrimonii usibus necessaria sunt, precise uestes, aurum, gemine sumptus, ancille, suppellex uaria. Deinde per totas noctes garrule questiones, illa ornatior procedit in publicum, illa honoratur ab omnibus, ego in conuentu feminarum misera despicio. Cur aspiciebas uicinam, quid cum ancilla loquebaris de foro ueniens quid attulisti non amicum habere possumus, non sodalem, alterius amorem suum odium suspicatur. Et sequitur: Pauperem alere difficile est, diuitem ferre tormentum adde quod nulla est uxoris electio sed qualiscumque aduenerit habenda, si iracunda, si fatua, si deformis, si superba, si fetida, quodcunque uicium est post nuptias discimus equus et alia animalia mancipia, uestes et suppellectilia probantur prius et sic emuntur, sola uxor non ostenditur, ne ante displiceat quam ducatur. Et postquam quoscunque illa dilexerit uacuo arbitrio reseruaueris, fidem sibi habere non putabit, ingrati tibi amandi erunt, si tamen domum ei regendam commiseris, seruiendum est, si aliquid tuo arbitrio reseruaueris, fidem sibi habere non putabit et in odium uertetur et iurgia, et nisi cito consulueris parabit uenenum. Et sub iungitur, uerum quid prodest diligens custodia, cum uxor seruari impudica non possit, pudica non debeat. Infida est custos castitatis necessitas. Et illa uere pudica dicenda est, cui licuit peccare sed noluit, pulcra cito adamat, feda facillime despicitur, difficile custoditur quod plures amant, molestum est possidere quod nemo habere dignetur, minore tamen miseria deformis habetur quam forma seruatur. Nichil tutum est in quo totius populi uota

suspirant, alius formositate, alius facetiis, alius ingenio, alius liberalitate sollicitabit, aliquo modo expugnatur quod undique incenditur et lacessitur. Et sequitur: Quod si propter dispensationem domus ducantur uxores, multo melius dispensat seruus fidelis obediens auctoritati Domini quam uxor que in eo se existimat dominam, // si aduersus uiri fecerit uoluntatem id est si secundum quod placeat non iubetur. Et post: Liberorum causa ducere uxorem stolidissimum est, quid ad nos pertinet recedentes de mundo, si alius nomine nostro uocetur aut que senectutis auxilia nutrire domi, qui etiam ante te aut prior te forte moriatur aut peruersissimis moribus sit, aut certe cum ad maturam etatem peruenerit tarde ei uidearis mori, heredes autem meliores et certiores sunt amici et propinqui, qui tuo iudicio eliguntur, quamuis uelis nolis habere cogaris, licet certa hereditas sit dum audes bene uti substantia tua, quam tuo labore quesitam haberes, habet in incertos aut iniustos usus relinquere. Et hec omnia extracta sunt de uerbis predicti philosophi, que recitat Ieronimus ubi supra. Nec hec sunt recitata hic ad detractionem coniugii uel disuasionem, sed ad munitionem illorum qui uolunt contrahere, ut sollicite preuideant qualiter et cum quibus contrahunt. Multe enim molestie nuptiarum. Et sicut ait apostolus i. Corinthios vii.: Virgo cogitat que Dei sunt, que autem nupta cogitat que mundi sunt. Et in eodem: Tribulationem carnis patiuntur huiusmodi. Et de his molestiis recitat Ieronimus ubi supra. Cicero rogatus ab Hyrcio ut post repudium terencie sororem suam duceret, omnino supersedit, dicens non posse se uxori, et philosophie operam dare Socrates exantipem et Micon, neptem Aristidis, duas habebat uxores, que cum crebro inter se litigarent et ille eas irridere solitus esset, quod propter se fedissimum hominem, Symeis naribus, recalua fronte, pilosis humeris, et pauidis siue reptandis cruribus disceptarent, nouissime uerterunt in eum impetum, et mulctatum fugientem diu sunt persecute. Quodam autem tempore cum infinita conuicia ex superiori loco ingerenti exantipe restitisset, aqua perfusus immunda, nil aliud respondit quam capite detergo, sciebam inquit futurum, ut ista tonitrua ymber sequeretur. Et ibidem Ieronimus: Quod Marcus Katho habuit uxorem humili loco natam, uiolentam uel uinolentam impotentam. Et quod nemo posset credere kathonis superbam, hoc ideo ne quis putet si pauperem duxerit, satis se concordie prouidisse. Similiter narrat Philippum regem Macedonium introeuentem ex more cubiculum, uxor exclusit irata, qui exclusus tacuit, et iniuriam suam tragico uersu consolatus est Gorgias librum pulcherrimum de concordia Grecorum inter se dissidentibus, recitauit Olimpie. Cui Mellancius inimicus eius, hic nobis inquit de concordia precipit, qui se et uxorem et ancillulam in uno domo concordare non potuit, emulabatur // quidem uxor ancillule, et castissimum uirum quotidianis iurgiis exagitabat. Unde ut cesset inuidia, et quies matrimonii reformaretur uersum est in consuetudinem ditioribus mulieribus ne quam habeant in domo se pulcriorem. Item Ieronimus ubi supra: Cum amici arguerent quendam, quod uxore repudiasset castam, protendisse pedem dicitur, et dixisse, sotular quem cernitis nouus et elegans est, sed nemo scit preter me ubi me premat, quasi diceret, sic est de uxore. Similiter recitat ibidem Ieronimus: Quod Epicurus uoluptatis aisertor, quamuis Methodarus discipulus eius uxores habuit, dixit raro sapienti ineunda coniugia, quia multa incomoda admixta sunt nuptiis. Et sequitur: Graue autem uiro sapienti uenire in dubium, utrum bonam malam ue ducturus sit. Ut enim scribit Erodocus: Mulier cum ueste deponit uerecundiam. Et Tronitus uel comitus, fortunatum putat qui nunquam uxorem duxerit. Hec et alia narrat Ieronimus ubi supra, dicens: Quod Aristoteles Plutarcus et Seneca scripserunt libros de matrimonio de quibus superiora nonnulla sunt.

Capitulum secundum: De informatione uxoris male morigerate

Si uero contigat quod uxor ducta non sit bene morigerata, custodienda est et disciplinanda, et malignandi materia subtrahenda. Unde et Romanis feminis usus uini fuit ignotus, ne scilicet in aliquod dedecus immundicie prolaberentur, quia proximus a libero patre intemperantie gradus ad inconcessam uenerem esse consuevit. Et Valerius libro vi. capitulo iii. narrat: Quod quecumque femina uini usum immoderate appetit, omnibus uirtutibus ianuam claudit, et delictis ianuam aperit. Graue inquit maritale supercilium supplicio Galli qui uxorem dimisit, eo quod eam capite non cooperto foris uersatam cognouerit. Lex inquit te meis tantum preferat oculis, quibus et formam tuam appropas, his decoris

instrumenta compara, his esto sponsa, horum te certiori crede noticie, ulterior tibi aspectus superuacua irritatione accersitus in suspitionem et crimen hoc necesse est abscisa sententia sed tamen aliqua ratione mota. Similiter sentit quantiscius repudiando uxorem, quia illam in publico cum quadam libertiua uulgari secreto loquentem uiderat. Similiter sempinus frequenter inuenitur Simpronius uel Serapinus philosophus qui coniugem repudii nota effecit, eo quod ausa fuit ludod se ignorante spectare. Narrat etiam ibidem: Quod Metellius uxorem, eo quod bibisset uinum fuste percussam interemit. Moderato ergo modo et debito disciplinanda est uxor // si contingat quod non sit morigerata, Ecclesiastici xxxii.: Ne des mulieri requam, ueniam prodeundi. Et ibidem: Mulier si primatum habeat, contraria est uiro suo. Item si sit minus morigerata, debet esse eius compassiua supportatio, prout poterit fieri sine peccato. Et de utroque ait Varro in sathira que manipea inscribitur. Viciu coniugis aut tollendum est aut ferendum, qui tollit uicium commodiorem coniugem prestat, qui fert seipsum efficit meliorem. Unde et de Socrate narrat Agellius libro i. Atticarum noctium: Quod Socrates cum eum Alchipiades interrogaret, quare exantipem uxorem ad modum morsam et iurgiosam, et que die noctuque muliebribus satagebat uel statebat molestiis domo non abigeret, respondit: cum domi talem perpetior insuesco et exercitor ut deteriorem quoque foris petulantiam et iniuriam facilius feram. Sic enim fideles debent se supportare adiuicem Gallatas vi.: Alter alterius onera portate. Et Collossenses iii.: supportantes inuicem. Multomagis coniuges debent se supportare. Et ad hoc monet etiam beatus Petrus prima iii. capitulo: Mulieres sint subiecte propriis uiris, sicut Sara obediebat Abrahe, Dominum eum uocans, cuius estis filie beneficientes, et non timentes ullam perturbationem uiri, similiter cohabitantes secundum scientiam quasi infirmiori uasculo muliebri imparcientes honorem tanquam coheredibus gratie uite, ut non impediatur orationes uestre, secundum hoc multomagis coniuges debent se supportare ad inuicem quantum possunt absque peccato cum sint una caro, Genesis iii. et de hoc Ambrosius bene in Exameron omelia v. ubi ponit exemplum bonum de uipperam et murena: Quod murena ad coniugalem amplexum uipperam euocat. Et sequitur: Quid sibi uult sermo huiusmodi nisi ferendos esse mores coniugum, licet sit asper, fallax, inconditus, et sic de aliis quid peius ueneno, quod in coniuge murena non refugit ille tua mala portat, et leuitatis feminee facilitatem, tu uirum tuum non potes mulier sustinere. Et post: Vippera absentem uocat, et blando prouocat sibilo, atque ubi aduentare comparem sentit, uenenum euomit reuerentiam marito deferens, tu mulier aduenientem de longinquo maritum contumeliis repellis. Sed et tu uir depone tumorem cordis, asperitatem oris non es dominus sed maritus, non ancillam sortitus es sed uxorem uipperam uenenum effundit, tu uero potes duriciam mentis deponere, et ibi bene de hoc.

Capitulum tercium: De mutua dilectione coniugum //

Item coniugum debet esse affectuosa caritatiua et mutua dilectio ut sint unum cor, et anima una, sicut sunt una caro, Ephesios v.: Viri diligite uxores uestras sicut Christus ecclesiam. Et de isto coniugali amore Valerius multum libro iiii. capitulo v. ubi narrat: Quod uel grato apprehensis anguibus coniugibus male et femina, et certior factus ab aurspice, quod nisi mare dimisso femina necaretur, ipsi Grathoni celarem obitum instare, si autem econuerso, uxori eius hoc accidere, ille coniugi potius quam sibi parcere auguria secutus marem necari feminam dimitti iubet, sustinuitque in conspectu suo seipsum interitu serpentis occidi itaque corneliu uxorem suam, nescio utrum feliciorum dixerim quod talem uirum habuit, an miseriorum quod talem amiserit. Similiter quod Emphacius uel Caphacius audita morte uxoris, pectus suum gladio percussit. Similiter narrat quod Emphacius cum uxor decessisset funerata ea et rogo imposita, inter officium unguendi et osculandi ferro stricto incubuit, et sicut erat togatus et calciatus, amici eum coniugis corpori iunxerunt, ac deinde subiectis facibus utrumque concremauerunt, quorum sepulchrum tarenti nunc conspicitur. Item ibidem narrat quod Iulia filia Cesaris, cum uidisset Pompey magni coniugis sui uestem cruore conspersam, tarrita metu ne qua esset ei uis illata exanimis concidit, partumque quem in utero conceptum habebat eiicere graui dolore corporis coacta est. Ibidem narrat: Quod Porcia filia magistri kathonis, cum Brucum uirum suum

interemptum agnosceret, quia ferrum non dabatur, ardentibus ore carbones haurire non dubitauit, et nouo genere mortis absorpta est. Similiter narrat ibi de quadam regina, que Metriadem coniugem suum effusis caritatis habentibus amauit, propter quem precipuum forme sue decorem, tonsis capillis in uirilem habitum se conuertit, equis et armis se assuefecit, quo facilius eius laboribus et periculis interesset, et illum euictum et a Pompeyo per efferas gentes fugientem, animo pariter et corpore infatigabiliter est secuta, cuius tanta fides asperarum et difficilium rerum Metriadi maximum solacium et iocundissimum lenimentum fuit, cum domo enim et penatibus uagari se credidit simul exulante uxore. Si ergo tales fuerunt pagani et infideles mutuo se amantes, multo magis fideles et Christiani coniugali amore ordinate debent se diligere.

Capitulum quartum: De mutua fidelitate coniugum //

Similiter coniugum debet esse fidei indefectio, quia coniugii tria principaliter sunt bona, scilicet fides, spes proles, et sacramentum. In fide attenditur ne propter uinculum coniugale cum altero uel altera concumbant, ut ait Hugo libro ii. De sacramentis parte xi. capitulo vi. Quilibet ergo eorum debet tenere fidem alteri firmiter. Vir enim non habet potestatem corporis sui sed mulier, et econuerso i. Corinthios vii.: Et quo ad fidem coniugalem et etiam quo ad fidelitatem amoris ut dictum est. Unde, Valerius de fide uxoris libro vi. capitulo viii. dicit: Quod ulpacia cum a matre sua Iulia diligentissime custodiretur, ne uirum suum proscriptum in Siciliam sequeretur. Nichilominus familiari ueste sumpta, cum duabus ancillis et totidem seruis ad eum clandestina fuga peruenit, nec recusauit seipsam proscribere, ut ei fides sua in coniuge proscripto constaret. Ibidem narrat de alia que uirum suum proscriptum inter cameram et tectum cubiculi aditum una cum conscia ancilla ab imminente exilio non sine magno periculo suo, tutum prestitit uiro refugium, singulari fide id egit, ut cum ceteri proscripti uix euaderent in alienis regionibus, ille in cubiculo et sinu coniugis alitus salutem retineret. Ibidem narrat: Quod Emilia uxor Affricani fuerit tante communitatis et patientie, ut cum sciret uiro unam ex ancillis gratam esse dissimilauerit, ne damnatorem orbis Affricanum feminea impatentia reum ageret. Tantumque a uindicta eius mens fugit, ut post mortem Affricani manumissam ancillam in matrimonium liberto eius daret. Et de hoc narrat Valerius libro iiii. ubi prius capitulo v. de fide uxorum ad uiros: Quod cum Lacedemonii inclusi a Spartanis uel a Spartis capitali seruabantur supplicio. Coniuges illustris sanguinis uelut allocutione perituros uiros intrauerunt carcerem impetrato a custodibus aditu, commutataque ueste per simulationem doloris, uelatis capitibus eos abire passe sunt. Et de hoc narrat Solinus libro x. capitulo vi. de mirabilibus mundi: de quadam gente in qua multe uxores in unius uiri matrimonium iunguntur, et cum maritus decesserit, apud grauissimos iudices iam quoque de meritis agunt causas, et que officio ceteras sententia id est iudicio uicerit iudicantium, hec paline refert premium, ut ascendat rogamus coniugis et supremas eius semetipsam det exequias. Ceterae uero cum nota uiuunt scilicet repudiationis, hoc idem narrat Tullius libro vi. Tusculanarum questionum, ubi ait: Quod mulieres in India etiam in certamen ad iudicium ueniunt, plures enim uni solent esse, et quamplurimum ille dilexerit, illa leta ut uictrix prosequentibus suis in rogamus imponitur // aliae uero meste recedunt. Exemplum huius fidei patet in uippa et murena, secundum Ambrosium supra ubi ait de aliis animalibus: Quod comparem suum bos requirit, et equus similiter diligit comparem suum. Et sequitur: Nolite querere uiri alienum Thorum, nolite insidiari aliene copule, graue est adulterium, duos Deus fecit, Adam et Euam, et uxorem de uiro id est de costa, et iussit ambos esse in uno corpore, et in uno spiritu uiuere. Quid id est cur unum corpus separas quid unum spiritum diuidis nonne adulterium est, et non solum adulterium ymo enorme furtum, quia uir non habet potestatem sui corporis sed mulier, qui ergo aufert corpus ab uxore et prebet alteri, contra legem omnem fur est et latro. Nam et bruta animalia leguntur abominari commixtionem coniugis cum alio, prout narrat Alexander nequam de naturis rerum de ciconia adultera, que lauabat se post coitum cum adultero, quod et quidam miles deprehendit, et quadam die preparauit impedimentum ne se sic lauaret, et cum uenisset compar ciconie, odore deprehendit adulterium, et exiuit et adducens multitudinem ciconiarum, ciconiam adulteram deplumauit

et dilaniavit, qua dilaniata, altera se ei comes quasi marito associavit. Quod ergo abhominantur irrationalia animalia multum debet esse detestandum hominibus, et maxime fidelibus.

Capitulum quintum: De coniugalis operis religiosa exercitatione

Et non sufficit coniugibus tenere fidem coniugii, dicto modo, sed debet operis coniugalis esse religiosa exercitatio, et in exercendo debita intentio, quia ut dictum est supra, bonum coniugii est spes prolis, et deuote expectetur amanter suscipiatur religiose nutriatur, ait Hugo ubi supra, et ibidem capitulo iii. Institutio coniugii ante peccatum fuit ad officium ut natura multiplicaretur, post peccatum et ad officium et remedium ut natura exciperetur et uicium cohiberetur. Tum ergo quia sic institutum, tum quia magnum sacramentum Christi et ecclesie, tum ad euitandum peccatum, ac cohibendum uicium, religiose temperate ac honeste et recta intentione debent uti coniuges opere coniugali, prout ait Apostolus i. ad Corinthios viii.: Et qui habent uxores sint tanquam non habentes. Ut enim ait Ieronimus Contra iouinianum, Sixtus in sententiis: Adulter est in suam uxorem amator ardentior, in aliena uxore omnis amor turpis, in sua nimius uituperabilis est, sapiens uir in Deo debet amare uxorem, non affectu regnet impetus uoluptatis nec preceps feretur in coitum. Nichil enim fedius quam diligere uxorem sicut adul- // teram, certe qui debent causa reipublice iungi uxoribus et liberos alere, imitentur saltem pecudes, ut postquam uxor uenter intumuerit ne perdant filios, nec amatores se uxoribus exhibeant sed maritos, et ibi multum de hoc. Unde narrat de quodam qui exiturus in publicum fastia uxori pectus colligabat, et nec puncto quidem hore penitentia eius carere poterat, potionem nullam nisi alterius labiis tactam uir nec mulier hauriebant, necnon et alia inepta faciebant. Et ideo sequitur, origo amoris honesta sed magnitudo deformis. Nichil enim interest quod ex honesta causa quis insaniet, et ibi bene de hoc. Sic enim usus est Thobias coniugio suo, de quo dicitur Thobie viii. qui ait ad Saram uxorem suam. Surge hodie et cras, et posteras oremus Deum. Et sequitur: fillii sanctorum sumus non possumus ita coniungi sicut gentes que ignorant Deum.

Capitulum sextum: De perpetua coniugum indiuisione

Item inter coniuges debet esse perpetua indiuisio. Unde et sacramentum unum est. De bonis coniugii ait Hugo ubi supra in quo attenditur ne coniugium separetur, et ne dimissus aut dimissa etiam causa prolis alteri copuletur, ait idem. Unde Mathei ix.: Quod Deus coniunxit homo non separet, quod etiam gentiles seruauerunt, prout ait Valerius libro ii, capitulo i.: Quod repudium inter uxorem et uirum a condita urbe usque ad centesimum annum nullum intercessit. Primus autem spurius Carbilius uxorem sterilitatis causa dimisit, qui quanquam intollerabili ratione uideretur motus, reprehensione tamen non caruit, quia nec cupiditatem quidem librorum coniugali federi preponere debuisse arbitrabatur. Quod ergo seruabant gentiles lege naturali et honestate uirtuali, debent seruare fideles lege diuina et celesti et ligamine sacramentali, ymo etiam nobiles matrone et pudice mortuo marito nolebant alteri iungi, et ideo coronabantur et honorabantur corona pudicie, ut ait Valerius ubi supra: Quod que in uno uiro contente fuerant corona pudicie honorabantur. Existimabant enim eum precipue matrone sincera fide incorruptum esse animum, qui post deposite uirginitatis cubile in publicum ergredi nesciret, multorum matrimoniorum experientiam quasi legitime cuiusdam intemperantie signum esse credentes. Unde et pudice matrone mortuis uiris noluerunt cum alio inire matrimonium, prout Valerius libro vi. capitulo i.: // Quod thronicorum coniuges marium uictorem orauerunt, ut ab eo uirginibus uestalibus dona mitterentur affirmantibus eque se atque illas uirilil concubitus expertas futuras, eaque re non impetrata laqueis se nocte proxima spiritum eripuerunt, quamuis ergo erronee fuerint uel fecerint in suo suspensio, tamen laudande sunt ex maritorum dilectione et castitatis amore. Et de hac infra parte iii. distinctio vi. capitulo de uiduitate: Qualiter autem coniuges anitquitus inter se concordabant, post qualemcumque litigium uel iurgium, Valerius libro ii. ubi supra ait. Quotiescunque inter uirum et uxorem aliquid iurgii intercesserat in sacellum dee hetiplice uel heriplace quod est in pallatio

conueniebant et ibi inuicem locuti quid uolebant, contentione animorum deposita concordēs reuertebantur. Dea nomen hoc a placandis uiris fertur assecuta. Predicator ergo euangelicus debet de predictis conferre cum coniugibus et illos alloqui, et si in quibusdam factis predictorum gentilium fuerit excessus et error sicut in propria occisione, debet quod erraneum est dehortari, et quod rectum est suadere.

Quinta distinctio [secunde partis]

Capitulum primum: De fidelis spirituali colligatione. Qualiter debeant sibi inuicem coherere

Consequenter prosequendum est de colligatione siue coherentia gratuita et spirituali qualis est fidelium per gratiam in corpore Christi, ad qua obseruanda sunt ammonendi efficaciter et iugiter, sicut hortatur apostolus ad Ephesios iiii.: Sollicite seruate unitatem spiritus in uinculo pacis, unum corpus et unus spiritus in uinculo pacis. Et hoc merito: Tum quia sunt ex uno patre creante et redimente, et ex una matre ecclesia, et eisdem sacramentis regenerati, et sic ueri fratres Mathei xxi.: Unus est pater uester, uos autem fratres. Tum quia sunt membra unius corporis et eisdem uinculis caritatis connexa, et uno spiritu uiuificata. Multi enim unum corpus sumus in Christo, ad Romanos xii. Tum quia Christi coheredes et eius hereditatis future participes, ad Romanos viii.: Heredes Dei coheredes autem Christi et cetera. Has enim rationes assignat Crisostomus super Iohannis omelia xv. ubi ait: Omnes enim in unum corpus baptizati sumus, ait apostolus, propterea in unum corpus ut non diuellamur uel dissoluamur, sed ea que ad inuicem est conuenientia et amicitia, corporis unius consequentiam uel continentiam obseruemus. Quocirca ita procuremus proximos, ut unusquisque nostrum suam carnem non despiciat. // Nullus enim unquam carnem suam odio habuit ait apostolus Ephesios v. sed eam nutrit et fouet. Propterea domum unam hunc mundum dedit nobis Deus, unum nobis lumen accendit, unum tectum celum extendit, unam mensam terram proposuit, dedit et aliam multo maiorem scilicet altare, unum modum generationis spiritualem, unam omnibus patriam que in celis est, de eodem calice omnes bibimus et cetera. Unde ergo inequalitas secundum scilicet hanc uitam respondit ex diuitum auaricia et elatione. Et de hoc similiter Seneca iii. parte epistola lxx. ubi ait: Quod membra magni corporis sumus, et natura nos cognatos edidit. Ut enim ait Gregorius Super ezechielem libro ii. omelia iii.: Caritas accendit concremat, conflatur, et quasi mutuo ad modum fratrum, et protegere, et nociua ab inuicem expellere. Debemus enim animas ponere pro fratribus, i. Iohannis ii.

Capitulum tertium: Qualiter debent cauere ne dissipentur ab hoste

Debent etiam cauere ne dyabolus dissipet fraternam unionem ut sint terribiles hostibus, Canticum v.: Terribilis ut castrorum acies ordinata. Super quod Gregorius libro i. Super ezechielem omelia viii.: Castrorum tunc est acies hostibus horribilis, quando ita constipata et condensata fuerit, ut in nullo interrupta uideatur. Nam si ita disponitur quod locus uacuuus dimittatur, profecto hostibus terribilis non est. Sed nos contra malignos spiritus acies ponimus, ideo semper per caritatem uniti, et nunquam per discordiam interrupti esse debemus, quia si quelibet in nobis bona fuerint, caritas si defuerit per malum discordie locus aperitur in acie unde ad feriendos nos ualeat hostis intrare, unde ut uehementius commendaretur societatis humane unitas, uinculoque concordie scilicet non solum nature similitudine uerum cognationis affectu omnes necerentur, uoluit Deus ut ex uno homine diffunderetur genus humanum, ait Augustinus xii. De ciuitate dei capitulo xii. Caritas multos animos unum et multa corda unum facit, ait Augustinus Super iohannem omelia viii.

Capitulum tertium: Quod fideles debent se mutuo supportare

Mutuo ergo fideles debent sibi compati in malis sicut membra unius corporis i. Corinthios xii.: Si

patitur unum membrum compatiuntur et cetera. Et similiter se iuuare mutuo, prout exemplificat ibidem, et subsidia indigentibus ministrare, i. Iohannis iii.: Qui habuerit substantiam huius mundi, et uideat fratrem suum necesse habere, et clauserit uiscera ab eo quo, caritas Dei in eo. Et se mutuo supportare sicut lapides in edificio prime Petri secundo. // Ipsi quoque tanquam lapides uiui coedificamini. Lapis enim in edificio alium supportat, ait Gregorius Super ezechielem libro ii. omelia i. Sic et fideles facere debent, ut ait ibidem Ezechielem iiii., supportantes inuicem in caritate.

Capitulum quartum: Qualiter sancti anti qui pro salute proximorum laborabant

Ideo et sancti antiqui et martires laborauerunt, et se morti exposuerunt pro salute fratrum, et animas posuerunt ut dictum est, et etiam se uendiderunt infidelibus, ut eos conuerterent et ducerent ad deuotionem et unionem caritatis. Sicut narratur de Serapione, qui et Sindonius dicebatur in libro qui dicitur paradisis patrum: Quod se uendidit paganis precio xx. solidorum, et eis seruiuit donec Cristianos eos fecit. Cunque recederet pecuniam dedis eis, et cum dicerent ut eam pauperibus daret, respondit: uos eam dater quia uestra est, ego alienas pecunias non do pauperibus. Ibidem legitur: Quod alius uendidit se uni de primatibus ciuitatis, quem cognouit Manicheum esse, seruiuitque ei donec eum conuertit. Sic et alii sancti laborauerunt et sustinuerunt pro salute fratris. Sicut Paulus qui ait ii. Corinthios ultimo: Ego libentissime impendam et superimpendar pro animabus uestris ii. Corinthios ultimo: Mirum ergo est, quo se dicunt habere caritatem perfectam, qui nec fratribus mala patientibus compatiuntur, nec proficientibus gaudent, nec egenis subministrant de suis superfluitatibus necessaria, de quibus uerificatur quod ait apostolus. Habentes quidem SPEM (PAGE 186) caritatis uirtutem autem abnegantes, ii. Thimoteum iii.: De his et pertinentibus ad predicta debet predicator diumus conferre cum fidelibus et cetera.

Sexta distinctio [secunde partis]

Capitulum primum: De colligatione ciuili de dilectionis unitate quam debent habere ciues, et qualiter

Deinde prosequendum est de colligatione ciuili siue cohabitatione, de ammonitione eorundem ad debitam obseruationem pacifice cohabitationis, et mutue beneficentie, et cauende malificentie, ex quo communicant quasi eandem habitationem, et eisdem legibus reguntur, et eodem dominio gaudent, et eodem ritu uiuunt, et consuetudines easdem communicant, et easdem artes sepe exercent. Admonendi igitur sunt ad dilectionis proximi ueritatem Mathei xxiii.: Diliges proximum tuum sicut teipsum, proximus autem non sanguinis propinquitate sed rationis societate pensandus est, // Augustinus xxiiii. epistola. Et idem De disciplina cristiana capitulo i.: Proximus omnis homo homini est tam conditione nature, quam confessione religionis. Sed ad dilectionem proximi, pertinet innocentia qua nulli nocemus, et beneficentia qua prosimus quibus possumus. Ait Augustinus, De mendatio: Colligati ergo ciuili cohabitatione, quales sunt uicini et proximi, monendi sunt ne uicinis suis noceant, nec iniuriando in personam, nec spoliando in possessionibus suis, rapinam apertam uel occultam faciendo, uel ledendo infamia, de quibus omnibus Leuitici xix. ubi dicitur: Non facias calumniam proximo tuo, nec ui opprimas eum. Et sequitur: Non maledices surdo, nec facies quod iniquum est, Prouerbiorum xxiii.: Nec attingas paruulorum terminos. Sequitur: prorsus eorum fortis est.

Capitulum secundum: Qualiter debent sibiipsis subuenire

Sunt enim admonendi, ut econtrario indigentibus uicinis subueniant, oppresos liberent, desolatos consolentur, et sic de aliis operibus misericordie et beneficentie. Talis erat Iob uicinis suis, Iob xxix.: Eo quod liberasset pauperem uociferantem. Sequitur: cor uidue consolatus sum. Et post: conterabam molas iniqui. Et xxx. capitulo: Flebam quondam super eum qui afflictus erat. Hec sunt officia et opera

boni uiri, de quo Augustinus iiii. De ciuitate dei capitulo xv.: Felicitas maior est uicinum habere concordem quam malum subiugare bellantem. Ille enim ciuis siue cohabitator est bonus qui omnibus est innocens, nulli malum faciens, et omnibus uicinis bonum faciens, talis est multum Deo acceptus. Et de tali in exemplum aliis narratur In uitis patrum libro i. post medium ubi dicitur: Quod abbas Paphnucius supplicabat Deo, ut ostenderet sibi cui similis esset in terris, ad quem uox uenit quod esset similis premario illius uici. Quod audiens uenit ad domum illius. At ille: cui moris erat suscipere hospites occurrit ei et introduxit eum in domum suam, a quo inter epistolas quesiuit ille quod erat studium eius, dicens sibi reuelatum esse a Deo quod dignus esset consortio monachorum. At ille minora de se dicens, ait: Nullius boni michi conscius sum, quia tamen uerbum Dei ad te factum est, dico tibi quod xxx. anni sunt ex quo sum continens et uxor mea similiter. Suscepi enim tres filios quorum causa solummodo cognita a me fuit. Sequitur: Hospites suscipere nunquam cessaui, nec alicui permisi habere ante me in uilla, nullum de domo mea dimisi sine uiatico, pauperem non despexi, que fuerunt Dei necessaria tribui, contra iusticiam // personam non accepi, alieni fructus non intrauerunt domum meam. Litem si uidi non preterii quin pacificarem, nullus deprehendit famulos meos in culpa, greges mei non leserunt alienos, uolentes seminare in agro meo non prohibui, quantum in me fuit non premisi ut petentior infirmum premeret, studui ut neminem contristarem, iudicium si apud me fuit neminem condemnaui. Hec audiens sanctus osculans eum benedixit ei, et ait: bene tibi quia hoc impleuisti, unum deest tibi, ut cuncta dimittens sequaris Dei sapientiam. Et statim secutus est eum pergens ad heremum, et uenientes ad fluuium nullum habentes nauigium, dixit ei sanctus, ut intraret aquam pedibus secum que uix ad latera uenit, et collocauit eum in cellula iuxta monasterium, formam ei uiuendi tradens. Qui priores labores labores prauos repurans, uiriliter se exercuit, et mortuus est cuius animam uidit sanctus inter choros angelorum dicentium, beatus quem elegisti et assumpsisti. Predicator ergo debet hortari uicinos ad predicta opera proponens eis uitam Iob, et uitam istius in exemplo. De tali uicino uerificatur illud Prouerbiorum xxvii.: Melius est uicinus iuxta quam frater procul. Qualiter autem uicinus siue cohabitator debet cauere calummam iniustam, dictum est parte prima ubi de iudicio. Et ibidem dictum est, qualiter cauere debet ab iniusta calumma uel rapina euidenti et aperta.

Capitulum tertium: De cauendis fraudibus in mercaturis

Et non solum sufficit ei cauere ab aperta malicia siue rapina uel spoliatione proximi, nisi caueat ab occulta sophistica et fraudulenta qualis est in mercaturis et contractibus usurariis. Ut enim ait Augustinus xiii. De ciuitate dei capitulo iii.: Omnes uolunt uiliter emere et care uendere. Introduxit enim ibi facetissimam urbanitatem cuiusdam mimi dicentis in teatro se scire quid uellent omnes, et cum die statuto conflueret maior multitudo, silentibus omnibus et suspensis dixisse perhibetur, uiliter uultis emere et care uendere, quod omnes inuenerunt in suis conscienciis. Et quia sic est, multe fraudulentie fiunt in mercaturis, uel occultando defectus et uicia rerum, et ostentando apparentias que non sunt in eis, uel mensuras diminuendo, mutilia commiscendo, et sic de aliis fallaciis que sunt in talibus, propter quod precipit Dominus, Leuitici xix.: Statera iusta, et equalia uel equa sint pondera, iustus modus, equus sextarius. Et Prouerbiorum xx.: Abominatio apud Deum pondus et statera // dolosa non est bona, qui talibus fraudulentis uicinos seducunt thesaurizant thesauros iniquitatis, Michee vi.: Adhuc ignis in domo impii thesauri iniquitatis et mesure minores ire plena, et non solum fraudulentie regnant in talibus, sed mendacia, periuria, falsa testimonia, impia hortamenta. Ex predictis apparet quare est periculosum mercari. Ideo propheta ubi supra: Nunquid iustificabo stateram impiam, et saccelli pondera dolosa, in quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, et habitatores in ea loquebantur mendacium, et lingua fraudulenta in ore eorum. De hoc Tullius multum libro iii. De officiis capitulo xii. Et ibi inquit an uir honestus debeat patefacere uicia rerum in uenditione an celare, et inducit ibi sententias philosophorum contrarias. Aliud inquit uidebatur Dyogeni: Babilonio magno, et graui Stoyco, aliud antipatro eius discipulo homini acutissimo. Antipatro omnia patefacienda uidebatur, cum homo homini consulere debeat, et seruire humane societati, et ea lege natus sit homo, et utilitas

cuiuslibet sit utilitas communis. Dyogeni uidebatur contrarium, non oportere uenditorem scilicet uicia dicere, nisi quantum constitutum sit iure ciuili, cetera sine insidiis agere, qui enim uendit uellet uendere optime. Et uendo meum non plus uel pluris quam ceteri, cui ergo iniuriatur. Iterum superaddit antipater uel antipater quod emptorem pati ruere, et per errorem in fraudem incidere plus est quam uiam non ostendere, quod tamen scilicet uiam monstrare sancitum sit Athenis publicis exercitationibus, et ibi multum de eorum disputatione. Unde Dyogenes: Quid stultius quam uenditorem uicia rei quam uendit narrare et quasi preco predicet, domum pestilentem uendo et cetera. Ad contrarium uero arguit Antipater: Quod nisi sic fecerit iniuste et improbe facit. Unde concludit Tullius: Quod in dubiis causis ex alia parte defendit honestas ex alia utilitas, quasi diceret, scilicet honestum est narrare uicia rei uendende, utile uero non publicare. Unde sequitur: Hoc celandi genus quis non uiderat, certe non experti, non simplicis, non ingenui, non iusti, non boni uiri, sed uersuti potius, obscuro, astuti, fallacis, callidi. Et introduxit ibi de quodam qui uoluit emere ortum ad inhabitandum, quod cum intellexisset uenditor, fecit uenire pisces in nauiculis tempore cene cum ciborum multitudine, quod cum alius admiraretur. Respondit ille: Quod de illo loco erat Syracusis quicquid esset piscium, quod alius audiens carius emit ortulum, et cum postera die nichil tale uideret, admiranti de hoc dixerunt. // Alii quod nec ibi consueuerunt esse pisces, et ita fuit dolus ibi, quia aliud fuit actum aliud simulatum, dolus autem legibus uindicatur. Per contrarium narrat ibi post de alio, cum postulasset ut sibi fundus uenderetur, et uenditor precium possuisset, dixit se plus uel pluris estimare quam quod uenditor petebat, et addidit centum milia, et de hac materia multum ibi. Ideo concludit captulo xvi.: Quod aliter leges, aliter philosophi colunt astutias. Leges quantum manu id est in iudicio tenere possunt, philosophi quantum ratione et intelligentia. Ratio enim postulat ne quid insidiose, ne quid simulatorie, neque fallaciter fiat. Et istud concordat magis legi diuine, ut non decipiat scienter fidelis proximum suum. Et ideo multa pericula concomitantur uenditiones et emptiones, Ecclesiastici xxxvii.: Cum negociatore tracta de contractione, et cum emptore de uenditione scilicet dirigendo eos. Et xxvii.: Inter medium emptionis et uenditionis angustiabitur peccatum. Moneantur ergo a predicatore diuino tales, ut a peccatis caueant in suis officiis.

Capitulum quartum: De non accipiendis usuris a uicinis

Similiter sunt ammonendi uicini a fraudulentia usurarum scilicet ut mutuo accomodent uicinis suis absque usura prout precipitur Exodi xxiii.: Nec usura opprimes eum. Et Leuitici vi.: Pecuniam tuam non dabis ad usuram. Et Deuteronomii xxxiii.: Non fenerabis fratri tuo ad usuram. Ezechielem xiii.: Ad usuram non accomodaueris. Idem xxii.: Est autem usura secundum hostiensem quodcumque quod solutionem rei mutuate excedit, ipsius rei usus gracia, pactione interposita, uel hac intentione habita in contractu uel exactio ne habita ex post facto. Luce vi.: Mutuum dantes et nichil inde sperantes. Hoc enim gratuitum est ante Deum, uicino indigenti mutuae ad releuationem sue necessitatis cum non possit gratis dare, ut ait propheta: Qui pecuniam suam non dedit ad usuram. Unde narratur libro i. Hystorie tripartite de Spiridone episcopo: Quod eius mos erat ex fructibus alios dare pauperibus, alios mutuae, nec per se dabat, nec per se recipiebat, sed petentibus dicebat ut quantum opus haberent tollerent, et denuo redeuntibus ut reponerent quantum se accepisse nouerant, ad quem accessit aliquis et sic mutuum accepit, et reuersus non reposuit quod acceperat sed afferens secum abscessit estimans episcopum hoc latere, et iterato uenit idem petens mutuum, quem episcopus misit ad horreum ut acciperet, ad quod ueniens totaliter inuenit uacuum. Quod cum narrasset // episcopo, ait ille: mirum est quomodo tibi soli uisum est uacuum et non aliis sed uide ne quod aliis mutuatus es soluisti, ac ille sic captus quod deliquerat episcopo indicauit, et se subiecit uoluntati eius. Ex his patet predicti episcopi caritas in mutando et mutationis apud Deum acceptabilitas et infidelitatis in restituendo detestabilitas. De usure uero incommoditatibus et nocuentis sufficienter narratur in summa de uiciis, et ideo hic obmittendum. Et de usura multum loquitur Ambrosius libro iii. De officiis, ubi ait: Cur ad fraudem conuertis nature industriam, cur affectas inopiam, cur optas pauperibus sterilitatem, fles publicam

fertilitatem, exploras quando sterilior prouentus, hanc uocas industriam que est calliditatis uersutia, fraudis astutia, et quod tu remedium uocas cimmentum est nequicie, latrocinium hoc an fenus appellem, captantur tanque latrocinii tempora in quibus uiscera hominum durus insidiator obrepas, cui condite frugis multiplicatur usura. Quid imprecaris male hominibus lucrum tuum damnum putatum uel publicum est. Ex his pater quam detestanda est usura in Christianis, que quidem fuit prohibita in Iudeis, scilicet ne accomodarent fratribus suis ad usuram, Deutronomii xxi. Et de hoc Augustinus epistola xxvi.: Quid dicam de usuris quas leges et iudices iubent reddere aut crudelior est qui aliquid diuiti subtrahit quam qui trucidat pauperem fenore. Et sequitur: hec atque huiusmodi male possidentur, et uellem quod restituerentur, sed non est quo iudice repetantur. Et de hoc Crisostomus super Matheum omelia v. in fine: Mutuo da, ampliores cape usuras, mutuo da, accepturus scilicet ubi nulla inuidia, nulla accusatio, nec insidiatio neque timor, mutua nullo indigenti scilicet Cristo, et propter te necessitatem habenti esurienti et omnes nutrienti. Hec enim scilicet usure regnum, ille Iehennam preparant, hec sunt philosophie et misericordie, ille auaricie et crudelitatis. Quam ergo habemus occasionem siue excusationem, cum at ampliora possumus suscipere et in tempore oportuno scilicet dando pauperibus, hic uilia et fallacia, si tamen damus. Et sequitur: Nichil usuris turpius, nichil crudelius, alienas hic negociatur miserias, et lucrum suum alterius aduersitatem facit. Et ponit exemplum: Quod talis est quasi in nauem suscipiens, et in naufragio expellens. Et post: Nolite usuram accipere sed a Deo mercedem, et erit magna pro paruus. Et ibi bene de hoc Luce xvi.: Facite uobis amicos de Mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in eterna tabernacula // magna ergo dementia a pauperibus uicinis usuram accipere, et contra omnem legem tam naturalem quam scriptam, quam euangelicam, quam etiam contra omnem creature innatam bonitatem, que quidem creatura omnibus se gratis communicat sicut, lux, ignis, aqua, terra, et ad cumulum pene eterne non dare ad usuram spiritualem erogare elemosinas pauperibus pro regno eterno, ymmo quod plus est, dare ad usuram malo animo idem est quod pauperes trucidare ut dictum est. Unde Tullius libro i. De tusculanis questionibus: Cum quereretur a kathone quid expediret in refamiliari, et responderet bene pascere, bene uestire, bene ornare uel arare. Et cum quereretur an fenerari scilicet expediret respondit: quid est hominem occidere quasi diceret, fenerari est occidere scilicet subtractione necessariorum.

Septima distinctio [secunde partis]

Capitulum primum: De colligatione amicabili. Quid sit amicitia, et qualis debet esse.

Deinde uidendum est de colligatione amicabili, qualis est inter amicos, que quidem debet esse amicitia uera et non ficta, de qua ficta dictum est supra parte prima de uiciis curialium. Et de hoc Ieronimus epistola xlv., per totum. Debet ergo esse uera amicitia non ficta, que scilicet runc est uera quando est unanims consensus in rebus honestis, quia ut ait Tullius libro De amicitia. Et idem Augustinus xlv. epistola: Amicitia est diuinarum humanorumque rerum cum beniuolentia et caritate consensus. Unde Tullius ibidem: quod beniuolentia est amicitie fons.

Capitulum secundum: Que exiguntur ad ueram amicitiam

Sunt ergo amici ammonendi ut unanimiter consentianter in honestis et licitis, quamuis aliquis eorum sit superior dignitate uel statu, quia ut ait Tullius ibidem. Maximum est in amicitia superiorem parem esse inferiori scilicet condescendendo. Unde amicus dicitur quasi animi equus, quia equali nobis uoluntati coniungitur, ait Cassiodorus super Psalmo xxxvii. Talis amicus fuit filius Dei, qui cum esse super omnes tamen in medio discipulorum fuit sicut minister, Luce xxiii. Et Iohannis xv.: Iam non dicam uos seruos et cetera. Talis amicitia non potest esse nisi inter amantes se ueraciter, prout ait Augustinus iiii. Confessiones. Non est enim uera amicitia nisi conglutines eam inter coherentes tibi uera caritate, loquitur ad Christum. Unde Tullius ubi supra: Amor ex quo amicitia est nominata, princeps est ad

coniungendam amicitiam. Item in amicitia // debet esse mutua compassio, quia ipsa est beniuolentia in compassis non latens, ait Philosophus Ethicorum viii. Unde et ibidem: Consiliarius amicus et cetera. Vere enim non cognoscitur in bonis amicus, nec in malis absconditur inimicus, Ecclesiastici xii. Iob vii.: Qui tollit ab amico misericordiam timorem Dei relinquit. Cum enim in amicitia unus sit ex pluribus ut ait Tullius libro De officiis capitulo xvii. Et hec sit lex amicitie, non minus nec plusquam se diligere, ait ibidem, merito debet esse mutua compassio. Unde Augustinus libro Confessiones: loquens de amico mortuo, et eum plangens ait, dimidium uite mee. Et Seneca epistola centesimaprima obiurgans plangentem filium ait. Quid inquit faceres si amitteres amicum ex quo plangis paruulum qui est incerte spei. Item in amicis debet esse sedula sollicitudo de salute, de honore amici, et utilitate, quia ut ait Tullius ubi supra De amicitia ante finem. Monendi sunt amici sepe et obiurgandi, et hec accipiendo amice et beniuole. Unde et sequitur: Habendum est in amicis nullam pestem esse maiorem quam adulatoriam blanditiis assertionem, et post: Cum omnium rerum simulatio uiciosa est, tollit enim iudicium ueri id est qui adulterat, cum amicitie repugnat maxime. Delet enim ueritatem, sine qua nichil amicitie ualere potest, et ibidem: uirtus conciliat amicitias. Hinc Augustinus ix. Confessiones: Sicut amici adulates peruertuntur, sic inimici litigantes corriguntur, multo magis amici suo modo litigantes. Item in amicitia debet esse munifica et mutua communicatio, tam cordium siue interiorum conceptionum, quam amicabilium collationum, quam officiorum et ministeriorum quam rerum. Unde Commentator ix. Ethicorum: In principio prouerbum est de amicis, quam una anima et omnia communia. Cum enim amicus prebeat cor amico suo, ut ait Tullius De amicitia ubi supra: Ea uis amicitie est ut unus quasi amicus fiat ex pluribus. Et Augustinus iiii. Confessiones: Quod amicitia est dulcis propter unitatem ex multis amicis, equitas dictat quod communicet ei omnia sua. Unde Tullius ubi supra: Ex his finibus utendum arbitror, ut cum emendati amicorum amores sint inter eos, sit omnium rerum consiliorum et uoluntatum sine ulla exceptione communitas, cum uerecundia et reuerentia que semper tenenda est in amicitia, ut enim ait ibidem: Prima lex amicitie est, ut ab inimicis honesta petamus, et amicorum causa honesta faciamus. Et idem Tullius De officiis ubi supra: Nec contra rempublicam nec contra iusiurandum amici causa uir bonus faciet, nec turpia facienda causa amici. Et de hac amicitia Tullius libro De amicitia per totum. Et philosophus Ethicorum, viii. per totum. Valerius // libro iiii. capitulo vi. ubi ait: Contemplemur uinculum amicitie potens et preualidum, nec ulla ex parte sanguinis uiribus inferius, hoc etiam certius et exploratius, quod id nascendi sors fortuitum opus, hec uniusquisque solido iudicio incoacta uoluntas contrahit. Et ponit exempla ibi de amicis quorum unus petiit occidi cum amico occiso. Similiter ponit exemplum de aliis quorum unus subiecit se hosti pro alio. Similiter de duobus, quorum nomina Amon et Phitias, Arbihaman et Pychyas, de quibus ait: ut cum Dyonisius tyrannus unum uellet occidere, dum ille iret ad res suas ordinandas, alius dedit se uadere pro eo, et rediit alter hora assignata, quorum animum tyrannus admiratus, supplicium inuidie remisit. Insuper rogauit eos, ut se reciperent in tertium gradum soliditatis et enumerat ibi uires amicitie scilicet contemptum mortis ingerere, uite dulcedinem extinguere, curdelitatem mansuescere, et sic de aliis. Et de hoc Augustinus x. Confessiones, loquens de amico mortuo. Et nescio inquit an uellem etiam pro illo scilicet mori, sicut de horiste et pliade traditur, si non fingitur: Quod uellent pro inuicem uel simul mori, quia morte peius erat eis non simul uiuere.

Capitulum tertium: De ficta amicitia et propter que dissoluitur

Predicator ergo conferens cum amicis, dissuadeat fictas amicitias que sunt secundum accidens et facilius solubiles. Dissoluto enim eo propter quod amici sunt dissoluitur amicitia prout dicitur Ethicorum viii. In senibus est amicitia propter utile, in iuuenibus propter delectabile, ut ait ibidem, et suadeat ueram amicitiam que non est uera nisi sit conglutinata caritate ut dictum est, ait Ieronimus lxxxviii. epistola. Et concursus sensuum, et unitas uoluntatum, et quasi riuli amicitie scaturizant, ait ibidem. Et sic idem uelle idem nolle dulcissimum est et honestissimum, ait Seneca epistola xi. Et hec amicitia est preciosissimum genus diuitiarum, ait Boecius ii. De consolatione in fine. Et merito, quia

amicus habet omnes suos amicos et omnia sua ac possidet, et sic facit eum diuitem et inexpugnabilem, sicut dicit Crisostomus super Iohannem omelia lxxxviii. dicens: Quod unus scilicet amicus multiplex est. Si enim unanimes fuerint decem uel duo, non unus est quasi unus scilicet tantum sed decies multiplicatus unusquisque eorum, et inuenies ibi in x. unum et in uno x. // et si inimicum habuerint uni inimicatur, et decem inimicicias capit, et si unus pauperatur sibi non est inopia, sed maiori parti id est decem habent libertatem, unusquisque habet xx. pedes, et xx. manus, et xx. oculos. Non enim suis solum oculis uidet sed et his qui aliorum, non suis pedibus sed et aliorum, non suis operatur manibus sed et aliorum, sed et decem animas habet que pro se sollicitae sunt. Si uero fuerint facti amici mille te duo milia idem erit. Vides amoris superhabundantiam, qualiter inexpugnabilem facit unum et multiplicem, qualiter unus et ubique potest esse, idem in persona, multiplex in amicicia, idem in Perside et in Roma, et quod natura non potest amor potest. Et sequitur: Si mille habuerit amicos uel duo milia ut dictum est idem erit. Et post: Si decies millesies fuerint, diues nudus consistit sine amicis, sed si inopes fuerint scilicet amici, diuitibus uberiores existunt, et que ipse pro seipso dicere non temptat hec amicus dicet, et quicumque non potest sibiipsi largiri per alium poterit et multo ampliora. Et subdit: Non est pati male a tot armigeris custoditum, non enim tales regis corporis custodes tam diligentes ut hi, nam illi necessitate et timore custodiunt hi uero deuotione et amore, hec ille, et ibi multa elegantia de hac materia. De hac eadem Ambrosius iii. De officiis in fine: Pietatis custos amicicia est et equalitatis magistra, ut superior inferiori se exhibeat equalem inferior superiori. Inter enim dispares mores non potest esse amicicia, ideo debet conueniri gratia utriusque, nec auctoritas desit superiori, nec humilitas inferiori. Laudanda est ergo uera amicicia et fideliter obseruanda. Quia ut dicit Tullius de amicicia ubi supra. Solem de mundo tollere uidentur hi, qui amiciciam e uita tollunt.

Octaua distinctio [secunde partis]

Capitulum primum: De colligatione sociali in conuictu. Quod homo debet esse socialis

Et non solum sunt ammonendi amici de ueritate amicicie qui sunt colligati, sed etiam socii sunt admonendi qui sunt colligati sociali communionem. Ut enim ait Hugo: Socins dicitur uel socco quasi in una caliga siue hospicio manentes uel sequor, et est socius proprie in periculo, collega in officio, comes in itinere, consors in premio, sodalis in mensa uel sede. Quocumque modo sumatur societas, homo debet esse socialis, quia homo est animal non solitarium sed policitum et comunicatum, ait // Commentator Ethicorum vii. Et Seneca De beneficio capitulo xiiii.: Quod hominem non unguium uis nec dentium terribilem ceteris fecit nudum et infirmum societas cingit et munit, duas res dedit ei Deus, que illum ceteris obnoxium ualidissimum facerent rationem et societatem. Et sequitur: Societas illi Dominum animalium dedit, societas terris gentium in aliene nature transmisit imperium, et dominari in mari iussit, et multa ibi.

Capitulum secundum: Quod malorum societas est uitanda

Tamen societas malorum uitanda est, Prouerbiorum xxii.: Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum uiro furioso ne forte discas semitas eius, et sumas scandalum anime tue. Unde Gregorius Super ezechielem libro i. omelia ix.: Infirmi debent uitare societatem prauorum, ne mala que frequenter aspiciunt et corrigere non ualent delectentur imitari. Et ponit exemplum, sicut aer malus assiduo afflatu tractus inficit corpus, ita peruersa locutio assidua audita inficit animum, corrumpunt enim bonos mores colloquia praua, ii. Corinthios xiii. Unde Seneca epistola vii.: Unum exemplum luxurie, unum exemplum auaricie, multum mali facit. Conuictor delicatus enumerat et emollit, uicinus diues cupiditatem irritat, malignus comes rubiginem suam affricuit. Et sequitur: necesse est ut aut imiteris tales aut odieris, et utrumque duitandum, ne uel similis malis fias, quia multi sunt, ne uel inimicus multis, quia dissimiles sunt. Et epistola cvii.: Herebit tibi auaricia quamdiu auaro sordido te

coniunxeris, herebit tibi tumor quamdiu cum superbis conuersaberis, intendunt libidines adulterorum sodalia. Cum sancto enim inquit Psalmos, sanctus eris, et cum peruerso peruerteris. Et i. Corinthios vii. et x.: Nolo uos socios esse demoniorum id est grifonicorum. Et ii. ad Corinthios vi.: Que societas lucis ad tenebras et cetera. Nolite commisceri cum fornicariis, societas uero est cum bonis ineunda. Unde Seneca ubi supra: Ad meliores transi cum Socrate uiue, cum Zenone, cum Crispo uel Crisippo, cum Possidoni, o, qui tibi tradent diuinorum humanorumque noticiam, hi iubebunt in opere esse, ut non tantum scias eloqui et in oblectatione audientium uerba iactare sed et animum indurare, et aduersus minas te erigere, et ibi bene de hoc. //

Capitulum tertium: Quod bonorum societas est appetenda

Sicut ergo quilibet uitare debet societatem malorum, sic debet appetere bonorum, et in hac societate debet esse caritatiue affectio in quibus diligit alium in ueritate, nec fiat tantum amicus et socius mense, ut dicitur Ecclesiastici vi. Ideo Augustinus iiiii. Confessiones: uocat socium uel amicum dimidium uite sue. Ad Philippenses ii.: Si qua societas spiritus. Item debet esse unanims consensus. Et alibi: facit esse unius moris in domo. Item debet esse mutua subleuatio et nociui ab utroque repulsio, et adiutorii prompta collatio. De quibus omnibus, Ecclesiastici iii.: Melius est duos esse quam unum habent enim emolumentum sue societas. Si unus ceciderit ab altero subleuetur. Et ideo sequitur: Ve soli et cetera. Item debet utriusque esse ab altero ueneratio mutua, et superioris cum inferiori purificatio ad Romanos xii.: Honore inuicem preuenientes. Unde narrat Valerius libro iiiii. capitulo vi.: Quod cum Allexander cum Episcene sibi gratissimo uenisset ad castra Darii, et mater Darii captiuauit Episcenam, quia forma et statura prestabat Allexandro, more persarum adulta, illum salutauit tanquam Allexandrum, et cum admonita de errore per trepidationem uerba excusationis quereret, respondit Allexander. Nichil est quod hoc sermone confundaris, nam et hic est Allexander, paucis uerbis, ut ait Valerius cum comite suo partitus est. Ideo Ecclesiastici xiii.: Ditori te ne socius fueris id est ei qui dedignatur condescendere, et se parificare socio. Unde Seneca epistola 92.: Penes deos imperium, inter homines consortium, homo est animal sociale primo de animalibus. Item debet esse pia compassio et benefica supportatio, ut ait Seneca epistola x. capitulo vii. Societas nostra similis est formationi lapidum, et domui testudinate, et cum arcibus facte que casura est nisi inuicem obstarent, hoc enim ipso sustinetur. Et consimile exemplum Gregorius ubi supra de amicitia. Et superaddit Gregorius: Quod si ego mores tuos non supporto, et econuerso, nunquam edificium caritatis consurget inter nos ad Gallatos vi. Alter alterius onera portate. Super quod Augustinus bene et multum, 83. questionem 7. ubi ait: Nichil probat amicum quemadmodum oneris amici portatio. Et ponit exemplum de loquacibus pertinacibus et iracundis: Quod unus debet supportare alterius infirmitatem, scilicet quantum potest absque peccato, et exemplificat de ceruis transeuntibus aquam, quorum priores portant // capita aliorum in clunibus suis uicissini i. ad Corinthios i. sicut socii passionum, Apocalypsis i.: Ego pater uester, et socius in tribulatione. Sunt enim socii multi in prosperitate, pauci in aduersitate. Et de hac societate Ambrosius i. De officiis ubi dicitur: Quod ratio societatis diuiditur in duas partes iusticiam et beniuolentiam, siue liberalitatem et benignitatem. Prima excelsior, et secunda gratior, illa censuram tenet, ista bonitatem. Qualis autem debet esse societas scilicet seniorum et adolescentium, alii testimonio, alii solacio sunt, alii magisterio uel ministerio, alii delectatione. Exemplum de Iosue et Moyse, de Abraham et Loth, de Helya et Helyseo, de Paulo et Barnaba. Societatem his modis facit uirtus, que facit animum dignum, ut ueniat in consortium Seneca libro i. De naturalibus questionibus. Non enim potest esse salua societas nisi amore et custodia partium ait Seneca libro ii. De ira. Et Augustinus iii. Confessiones: Ea est societas hominum iusta que Deo seruit, Ecclesiastici xli.: A socio et amico de iniusticia erubescere si ficta est. Qualis autem debeat esse socius describit Bernhardus bene in meditationibus suis ubi ait: Amabilis socius est qui est omnibus officiosus et nulli onerosus. Officiosus inquam quia ad Deum deuotus, ad proximum benignus, ad mundum sobrius et cetera.

Capitulum quartum: De his que societatem dissoluunt

Hunc dissoluit auaricia ut Ambrosius in Exameron omelia v., ponens exemplum de auibus rapacibus que non sunt sociales. Et ideo Seneca x. capitulo iiii. epistola: Auaricia et luxuria dissociauerunt mortales. Et Tullius libro iii. De officiis capitulo vi.: Quod dissoluitur societas cum quibus queritur proprium commodum. Dissuadeat ergo predicator multorum consortium siue societatem efficaciter suadeat bonorum, et quod bonorum societas sit talis qualis descripta est.

Distinctio nona [secunde partis]

Capitulum primum: De uirtuali conuersatione cum aduersariis. Quod laudabile est bene uiuere inter malos

Et quia non sufficit fideli quod ordinate conuersetur, et uiuat cum his cum quibus est colligatus dictis modis. Sed oportet quod uirtuose uiuat cum his qui aduersantur, propter quod dicitur in laudem Iob: Quod uir erat in terra simplex et rectus. // Super quod Gregorius Moralium i.: Non multum laudabile est esse bonum cum bonis sed bonum cum malis. Et Ezechielem iii. dicitur: frater fui draconum. Unde Gregorius xx. ibidem, et Ezechielem iii.: Cum scorpionibus habitas. Ibi Gregorius libro i. omelia ix. idem. Ideo dicitur iustus Loth aspectu et auditur ii. Petri i. Quia bonus inter malos, Genesis xix. Philippenses ii.: In medio nationis prae et peruerse. Canticum ii.: Sicut lilium inter spinas. Sunt ergo fideles ammonendi, ut licet habitent inter malos iuste tamen uiuant declinando a malis eorum, ad Romanos ultimo: Declinate a malis. Et ut etiam diligant orent et benefaciant eis qui sunt inimici et persequentes, Mathei v.: Diligite inimicos uestros et cetera. Inimicus enim diligendus est ratione nature, odiendus ratione culpe, ait Augustinus Contra faustum xiii. et xix. De ciuitate dei capitulo vi. Perfecto inquit odio oderam illos. Idem Gregorius Pastoralis xxix.

Capitulum secundum: Quod per patientiam et beneficentiam uincuntur inimici

Sic enim debent fideles facere, ut sua beniuolentia, beneficentia, et longanimitatis patientia conuertant aduersarios, et reducant ad uiam iusticie et ueritatis. Propter quod precepit saluator, percutienti maxillam prebe aliam Mathei vi., id est ne uindictae potius quam patientie studeat, contemnat eterna pro temporalibus, cum potius temporalia pro eternis contemnenda sint, tanquam sinistra pro dextris, ut superius ait Augustinus epistola v. Et sequitur: Paratus debet homo esse pius et iustus, patienter eorum malitiam sustinere, quos fieri bonos querit ut numerus potius crescat bonorum, non ut pari malicia se quoque numero addat malorum. Et licet aliquando iustus non sic fecerit in opere prebendo, scilicet maxillam percutienti aliam, tamen precepta patientie in cordis preparatione sunt retinenda ut ait ibidem Augustinus. Romanos xiii.: Noli uinci a malo sed uince in bono malum. Quod exponit beatus Augustinus ubi supra. Per beniuolentiam enim et beneficentiam reducutur aduersarii ad pacem et concordiam, cum illis qui talia eis faciunt. Si esurierit inimicus tuus ciba eum, si sitierit potum da illi, hec enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Et de hoc Valerius libro v. capitulo i. ubi loquitur de humanitate et clementia, ponens exemplum: qualiter per beneficentiam reducutur aduersarii ad amicitiam, ut habitum est supra parte prima ubi de clementia principis ubi ait. Illa dulcedo humanitatis effera barbarorum // ingenia penetrat, et hostium mollit oculos, et inuictos insolentissimosque spiritus flectit. Nec illi difficile et arduum est, inter districtos mucrones placitum iter arripere uincit iram, prosternit odium, hostilemque sanguinem hostilibusque lacrimis miscet. Et de hoc Seneca primo De clementia libro capitulo v. ubi ponit exemplum de illo qui ex consilio uxoris benefecit aduersariis, et sic reduxit eos ad amicitie fidelitatem ut habitum est supra. Similiter de hoc Seneca libro De beneficiis capitulo iii. ubi ait: Quod per continuationem beneficiorum ingrati et aduersarii efficiuntur grati et amici. Ingratus inquit est aduersus unum beneficium, aduersus alterum

non erit, duorum oblitus est, per tertium eorum que exciderunt memoriam reducet, ne cessaueris opus tantum perage, et partes boni uiri exequere, alium re, alium fide, alium gratia, alium consilio, alium preceptis salubribus adiuua. Et ponit exempla: Beneficia enim fere sentiunt, nec ullum tam immansuetum animal est, quod non cura mitiget et in amorem sui uertat, leonum ora a magistris impune tractantur. Elephantorum feritates usque in seruile obsequium demeretur cibus, a Deo etiam que extra intellectum et estimationem beneficii posita sunt, assiduitas autem meriti pertinaces euincit. Et sicut beneficia et beniuolentia humanas interdum mitigant iras, et reducunt ad amicicias sic et dulcia uerba Prouerbiorum xv. Responsio mollis frangit iram, et sermo durus suscitatur furorem. Ut enim ait Crisostomus super Mathuem omelia xvi.: Sicut ligna ignis materia sunt, sic quecumque loquitur quis in ira, facta sunt scilicet esca illius. Et ibidem dicit omelia xviii.: Quod ira debet uinci paciendo, ignis est enim. Sed ignis non extinguitur igne sed aqua, Ecclesiastici xxviii.: Certamen festinatum incendit lites. Et sequitur: Si sufflaueris quasi ignis ardebit, et si expueris extinguetur. De patientia autem qua sustentur aduersa et inimicicie, dictum est in breuiloquio de uirtutibus, ut supra parte prima ubi de patientia principis. De his colligationibus membrorum reipublice et de ammonitione eorum, diuinus predicator occasionem sumere test, conferendi cum eisdem.